

Slovenski Pravniki

Glasilo društva „Pravnik“ v Ljubljani

VSEBINA :

1. Dr. Božidar Kobè: Osnovni problemi reforme delniškega prava.
(Nadaljevanje) 65
2. Dr. Fran Skabernè: Zloraba siromaške pravice 83
3. Dr. Anton štuhec: Kdaj zastara pravica do preganjanja, če je
zagrožen strogi zapor? 94
4. Dr. Avgust Munda: Dr. Metod Dolenc, kako je gledal na na-
čelna vprašanja v kazenskem pravu 100
5. Književna poročila 104
6. Razne vesti 107
7. Odločbe kasacijskega sodišča v civilnih stvareh III, št. 693 do 708
(p. 20, str. 305—320).

V LJUBLJANI 1942-XX.

UREDNIK: DR. RUDOLF SAJOVIC

Tiskali J. Blasnika nasl., Univerzitetna tiskarna in litografija d. d.
v Ljubljani. — odgovoren F. Kralj.

Rokopisi naj se pošljajo:

Uredništvo „Slovenskega Pravnika“ v Ljubljani, Cesta Viktorja Ema-
nuela III, št. 16/I.

Izhaja mesečno. — Naročnina 25 L na leto.

Članarina (naročnina) naj se nakazuje na čekovni račun Poštne hranil-
nice, podružnice v Ljubljani št. 11.870 (Društvo „Pravnik“ v Ljubljani).

Naročnina za „Slovenski Pravnik“ znaša 25 lir. Gg. naročnike prosimo, da zaostalo naročnino čimprej poravnajo. Poslužijo naj se v to priloženih položnic. Reklamacije naj se naslavljaajo tjakaj; upoštevajo se samo prvih 14 dni potem, ko je list izšel. Prav tam se dobe:

Slovenski Pravnik l. 1909 do 1922 à 15,20 L, posamezni snopiči à 5,70 L.

Slovenski Pravnik l. 1923, dalje à 30,50 L, posamezni snopiči (dvojne številke) po 5,70 L, št. 11 do 12 l. 1935 po 11,50 L.

Posamezni nepopolni izvodi II. knjige Odločb kasacij-skega sodišča v civilnih stvareh (manjkata 2 ali 3 pole) po 15,20 L.

Posamezne pole kasacijskih odločb, kolikor so v zalogi, po 3 L.

Pol stoletja Društva „Pravnik“. Spominska knjiga. 1939. Cena 23 L.

Mnenja o Predhodnem načrtu državlanskega zakonika za Kraljevino Jugoslavijo. Cena 30,50 L. Posamezne pole po 2 L.

Spomenica na drugi Kongres pravnika po 9,25 L.

Spomenica Kongresa pravnikov 1939 po 17,20 L.

Dr. M. Dolenc: Simbolična pravna dejanja in izražanja med Slovenci — po 5,70 L.

Dr. J. Agneletto: Prva knjiga novega italijanskega državlanskega zakonika — po 5,70 L.

Dr. Fr. Skabernè: Slovenski advokati in javni notarji v književnosti, znanosti in politiki — po 5,70 L.

Upredna slavenska pravnička terminologija — po 11,50 L.

Dr. Anton Urbanc: Zavarovalno pravo 1939. (broš.).

Odprema in poštnina se zaračunata posebej.

V posebne, enotne platnice veže posamezne letnike „Slovenskega Pravnika“ knjigoveznica J. Žabjek v Ljubljani, Dalmatinova ulica.

Slovenski Pravnik

Leto LVI.

Ljubljana, aprila 1942-XX.

Štev. 3.—4.

Osnovni problemi reformne delniškega prava.

Dr. Kobè Božidar, sodniški pripravnik.

(Nadaljevanje.)

VIII. Zahteva po pravični organizaciji.

A) Skupščina in delničar.

25. Padeč prestiža delnice in skupščine kot najvišjega družbinega foruma, kjer naj bi prišle pravice delničarjev do svojega polnega izraza, zahteva prvenstveno povrnitev prave funkcije skupščini in s tem uveljavljenje onih kolektivnih pravic (v prvi vrsti glasovalne pravice), ki morejo zagotoviti delničarju-vlagatelju kapitala njegovo zaupanje, kot osnovno sociološko bazo delniške družbe. Res nam zmanjšanje vpliva skupščine in porast nasprotnega vpliva uprave in ravnateljev upravičeno postavlja vprašanje, ali ni morda koristnejše vzeti skupščini njene glavne funkcije ter enostavno uzakoniti obstoječe stanje, obenem pa omejiti preveliko oblast uprave in ravnateljev z učinkovito in neodvisno kontrolo ter odgovarjajočo odgovornostjo? Toda vse zlorabe in poskusi prave oligarhije v delniških družbah ne smejo ovirati zakonodavca, da ohrani delniški družbi njen demokratični ustroj ter povrne skupščini njeno odločilno vlogo v družbinem življenju, s tem, da izloči vse one načine dominacije po velikih delničarjih, finančnih skupinah in bankah, ki so se razvili kot plod kapitalizma. S tem dobi skupščina delničarjev ono pravo normativno, poslovodstveno in zlasti kontrolno funkcijo, ki bo onemogočila nevarnost, da bi se falzificirala volja večine, in neomejeno diktaturo večine v škodo kapitalске manjšine in družbinega podjetja.

Kako velik problem je postavil porast vpliva uprave in ravnateljev v dejanskem življenju pred zakonodavca-reformatorja, nam nazorno kaže, kako različne so rešitve v pogledu vloge skupščine nasproti upravnim organom v najvažnejših delniških zakonih t. j. zlasti v nemškem in švicarskem zakonu. Ker je judikatura nemškega vrhovnega

sodišča v pravu delniških družb prevzela demokratičnemu načelu bistveno nasprotne tendence,¹²³ reforma nemškega delniškega prava ne predstavlja nič drugega kot upoštevanje izvršene evolucije, ki se po drugi strani sklada s temeljno idejo nove politične in gospodarske organizacije Nemčije. Odvzem najvišje družbine funkcije skupščini ter prepustitev vsega vodstva družbe neodvisnemu načelstvu („Vorstand“) naj izloči vsa nasprotja in tekmovanje za oblast med upravo in skupščino v škodo družbe in vsega gospodarskega življenja. Na ta način pride tudi osnovno „načelo vodstva“ do svoje polne veljave. Nasprotno je švicarski zakonodavec izbral za izhodno točko ideje individualizma in čiste demokracije. Obdržal je vsa osnovna načela delniškega prava ter ga spremenil le v toliko, kolikor mu je že dosedanja judikatura pokazala pot vzporedno z izsledki delniškopravne literature, ne da bi se brigal za nove zamisli, ki groze spremeniti do temelja vse, kar je doslej obstajalo. Ne glede na te diametralno nasprotne socialne in gospodarske ideje, ki so vplivale na oba zakonodavca, kaže proučitev obeh zakonov, da vendarle nista tako različna, kakor bi pričakovali.

Predvsem se moramo vprašati, ali je skupščina po nemškem zakonu res izgubila vse svoje glavne funkcije. Res je uprava načelno od skupščine neodvisna ter ni vezana na naloge kapitalske večine (tudi ne na naloge nadzorstvenega sveta); skupščina sme glede posameznih vprašanj upravnega poslovanja zavzeti svoje stališče celo samo takrat, kadar uprava to zahteva (§ 105/2). Glavno razliko od drugih delniških zakonov opazimo slednjič v tem, da članov uprave ne voli skupščina, ampak jih postavlja nadzorstveni svet (§ 75/1), češ da je poslednji za to primernejši ter laže izbira za člane uprave ljudi, ki s svojo strokovno usposobljenostjo nudijo zadostno garancijo, da vodstvo družbinega podjetja ne pride v nesposobne, da celo nesigurne roke.¹²⁴ Glede na takó postavljena načela organizacije je skupščini odvzeta tudi ena od njenih najvažnejših funkcij: upravi je naložena sestava računa izgube in dobička (letnih sklepnih računov) ter bilance; nje odobri samó nadzorstveni svet. Do sodelovanja skupščine pride le v primeru, če nadzorstveni svet odkloni odobritev letnih sklepnih računov ter bilance ali pa v primeru odločitve uprave in nadzorstvenega sveta, da se oboje predloži skupščini v končno odobritev (§ 125/1—4). Na ta način pride odobritev letnih sklepnih računov ter bilance v pristojnost organov, ki so za to spričo ozke povezanosti na podjetje, vpogleda v družbine posle in strokovne usposobljenosti primernejši od slučajnih kapitalskih večin; sicer pa je bila itak tudi doslej odobritev s strani

¹²³ Wertheimer, Die Reform des Aktienrechts in Deutschland und der Schweiz, Annuario di diritto comparato e di studi legislativi, 1938, Vol. XIII, P. I., 157.

¹²⁴ S tem je uzakonjena dosedanja praksa, ko so bili člani uprave dejansko imenovani od nadzorstvenega sveta; Schlegelberger-Quassowski, op. cit., 327 k § 75 op. 1.

skupščine le formalna, ker se je funkcija skupščine omejila le na prosto sklepanje o računu dobička in izgube ter bilanci, kakršne so predložili upravni organi. Toda ne glede na omenjeno ojačenje položaja uprave nasproti skupščini delničarjev, je slednja vendarle obdržala vsaj posredno svojo najvišjo oblast v družbi s tem, da je pristojna za izvolitev članov nadzorstvenega sveta (§ 87/1), ki postavlja člane uprave, daje razrešnico članom uprave in nadzorstvenega sveta oziroma nezaupnico (§ 104/1) in s tem posredno izsili od nadzorstvenega sveta, da s svoje strani odslovi člane uprave, ki ne delajo v skladu z interesi družbine večine (§ 75/3); predvsem pa je pristojna za najvažnejše sklepe t. j. o spremembi družbinih pravil (§ 145); kakor tudi o zvišanju, zmanjšanju kapitala; prestanku družbe, spojitvi itd. in pa kar je posebno važno, o razdelitvi dobička (§ 126).

Medtem ko je nemški zakon (sledječ delno tudi metodi organizacije po anglo-amerikanskem pravu) vzel skupščini njeno poslovodstveno funkcijo, pristojnost v pogledu izvolitve in odslovitve članov uprave kakor tudi v pogledu odobritve letnih sklepnih računov ter bilance, je švicarski zakonodavec obdržal načelo najvišje avtoritete skupščine delničarjev ter ji celo v mnogem razširil njeno normativno funkcijo, kolikor je namreč statutom prepustil možnost, da podrobneje in svobodneje izvedejo družbino organizacijo. Zlasti se oba zakona razlikujeta v tem, da je organizacija delniške družbe v švicarskem zakonu izvedena s precejšnjo mero elastičnosti in možnosti svobodnega razvoja.

Po ugotovitvi, da skupščina niti v nemškem zakonu ni izgubila na svoji veljavi, kaj šele v drugih demokratičnih zakonih (ntz., it., poljski itd.), se lotimo vprašanja, na kakšen način je mogoče najuspešneje zaščititi pravice delničarjev, da ne bodo na milost in nemilost prepuščeni neomejenemu vplivu velikih kapitalistov, finančnih skupin in bank; skratka kako izvesti v delniški družbi pravo demokracijo, ki bi bila v interesu tako delničarjev, kakor tudi družbinega podjetja, upoštevajoč pri tem veliko nasprotje med velikimi podjetniškimi delničarji ter malimi priložnostnimi delničarji, ki so slej ko prej celo v velikih industrijskih koncernih nerazdružno zvezani in medsebojno potrebni.¹²⁵ V interesu samega podjetja je, da tudi mali delničar pridobi polno zaupanje v vodstvo družbe.

26. Ena prvih zakonodavčevih nalog je torej bila, da vzpostavi načelo enakosti delničarjev (Grundsatz der gleichmässigen Behandlung);¹²⁶ zato je v prvi vrsti skušal povrniti najvažnejši pravici delničarja, glasovalni pravici, vso njeno veljavo.

¹²⁵ Kuncz, Zeitschr. f. ausl.- u. internat. Privatrecht, 1927, 441.

¹²⁶ Bodenheimer, Das Gleichheitsprinzip im Aktienrecht, 1933.

a) Skoro v vseh modernih delniških zakonih najdemo izrečno prepoved pluralne pravice glasovanja, ki je povzročila toliko zlorab v gospodarskem življenju in hrupa v delniškopravni literaturi. Odpadel je skoro povsod tudi edini razlog, ki govori za njeno ohranitev, namreč potreba zaščititi stabilnost uprave. Dočim je kontinuiteto družbinega vodstva mogoče doseči na druge, primernejše načine, pluralna pravica glasovanja ne nudi garancije, da se na svojem položaju s pomočjo tovrstnih delnic ne obdrži slaba uprava ter nadaljuje svoje posle proti interesom družbinega kolektiva in družbinega podjetja. Kakor ne dopušča ntz. (§§ 250, 267)¹²⁷ delnic s pluralno pravico glasovanja, jih prepovedujejo tudi drugi zakoni (§ 12/2 nem.- — dopustna je izjema v zaščito javnih interesov;¹²⁸ čl. 285/3 it.;¹²⁹ v francoskem pravu že zakon z dne 15. novembra 1935) ter na ta način priznavajo skupščini njeno popolno kontrolno funkcijo,¹³⁰ kajti pluralna pravica glasovanja onemogoči vsako pravo kontrolo družbinega vodstva s strani kapitalne večine (po demokratičnem načelu). Dočim je ntz. zavzel pravilno stališče, češ da je stabilnost uprave mogoče doseči na druge primernejše načine, so nekateri zakoni vendarle ohranili delnice s pluralno pravico glasovanja (čl. 695 OR; čl. 355 Licht, ki dovoljuje celo „automatisches, gleitendes Stimmrecht;“ čl. 39/1, 2 poljskega zakona o delniških družbah, vendar je pluralna pravica omejena na 5 glasov). Švicarski zakonodavec jih je uvedel spričo dejstva, da v švicarskem gospodarstvu niso povzročile tako velikih zlorab, kot baš v nemškem in francoskem gospodarstvu.¹³¹ V zaščito drugih delničarjev je določeno, da se morajo delnice s pluralno pravico glasovanja glasiti

¹²⁷ Gl. Obrazložjenje k § 250.

¹²⁸ Iz razlogov zaščite pred zunanjo in notranjo odtujitvijo podjetij, pri delniških družbah z udeležbo javnega kapitala in slično.

¹²⁹ Lordi, Sul progetto del codice di commercio, RDC, 1940, 551, 557; celo proti pluralni pravici glasovanja v delniških družbah občega javnega interesa. Za ohranitev delnic s pluralno pravico glasovanja se zavzema Vivante, Sul voto plurimo nelle società anonime, RDC, 1925, I, 429.

¹³⁰ „Si l'on reconnaît la nécessité d'un contrôle exercé par l'assemblée, il faut supprimer les actions spéciales“, Gaillard, op. cit., 95. V francoski doktrini zagovarjajo pluralno pravico glasovanja v glavnem pod vplivom institucionalne teorije in pod vplivom stremljenja po vključitvi „intuitusa personae“ tudi v delniške družbe in slednjič v namenu, povezati delničarje krepkeje z usodo družbe in njenega podjetja ter jim vzbuditi affectio societatis. Privilegiranje imenskih delnic s pluralno pravico glasovanja naj bi bilo zato najprimernejše. Razlogi, ki govore proti delnicam s pluralno pravico itak nimajo svoje osnove le v tovrstnih delnicah, nego tudi v drugih sorodnih pojavih. Zato je po mnenju nekaterih delnice s pluralno pravico glasovanja boljše obdržati ter postaviti le stroge omejitve, češ da predstavljajo tudi izvrstno pravno sredstvo za realizacijo gospodarske koncentracije. Po drugi strani pa imajo delnice s pluralno pravico, zlasti če morajo biti imenske, nasproti drugim načinom dominacije to prednost, da jih je možno vedno ugotoviti in se imetniki teh delnic na nedvoumen način pokažejo kot odgovorni gospodarji družbinega podjetja. Prim. Percerou, Le régime juridique des sociétés par actions au point de vue du vote privilégié et de la protection des minorités, Ann., 1952, 202, 208, 210; La question des actions à droit de vote privilégié; suppression ou réglementation, Ann., 1950, 1.

¹³¹ Goldschmidt, Grundfragen, 81.

na ime in biti docela vplačane. Pluralna pravica tudi nima učinka pri imenovanju nadzornih organov in t. zv. poverjenikov za preskušnje (Sachverständige), kakor tudi ne pri sklepanju o vložitvi odškodninske tožbe nasproti družbinim organom. Najvažnejša kvetela obstoji slednjič v tem, da sme uprava in vsak delničar izpodbijati v določenem roku sklep, s katerim se uvajajo delnice s pluralno pravico glasovanja, kakor tudi vsak sklep, sprejet glede na pluralno glasovalno pravico, kadar škoda, nastala na ta način delničarjem, ni v skladu z interesi družbe. Na ta način je postavljena v sredo vsega sistema delniškega prava korist podjetja in ne delničarjev (čl. 706/2 OR).

Poudariti moramo, da pluralne pravice ni a priori zavreči, nego le zlorab v tem smislu, da si manjšina prilasti izključno oblast v družbi v očitno škodo ostalih delničarjev in družbinega podjetja. Toda pri demokratičnem režimu, ki mora vladati v delniški družbi, je mogoče, da vrže večina delničarjev dosedanjo upravo, s katero ni zadovoljna, ker dela le v korist neke skupine delničarjev. Vprašati se moramo, ali je upravičeno, varovati koristi neke kapitalске manjšine s pomočjo privilegiranih delnic? Ali je upravičeno, da si neka slučajna večina s pomočjo teh delnic zagotovi še nadaljnjo „vlado“ za primer, da postane manjšina? V praksi delniških družb se je pokazalo, da vse ev. prednosti teh delnic izgube vso svojo veljavo spričo dejstva, da te delnice ne služijo trajnemu interesu družbinega podjetja, marveč le individualnim interesom velikega delničarja, ki je v nevarnosti, da izgubi svoj vpliv. Tendenco po ohranitvi teh delnic opazamo zlasti pri onih piscih, ki vidijo v kapitalistično-demokratični strukturi delniške družbe preživelo obliko ter se zavzemajo za okrepitev uprave in njeno osvoboditev od slučajnih večin v smislu „avtoritarne demokracije“.¹³² Tudi naj bi podjetniški delničarji dobili izvestno protinagrado v obliki privilegija pluralne pravice za to, ker imajo neko daljšo dobo v posesti delnice ter aktivno sodelujejo pri odločanju o najvažnejših poslih družbinega podjetja. Trajnost posesti delnic je najboljša garancija za podjetniško zvestobo in delničar, ki trajno veže svojo usodo za podjetje, ne bo proti njemu napravil nikakega sovražnega dejanja.

Najumestnejše načelo, ki vlada v družbi, je večinski zakon. Treba je torej, da v najvažnejših vprašanih vlada najpopolnejša svoboda glasovalne pravice. Z odklonitvijo pluralne glasovalne pravice nastane za zakonodavca drug problem, ki je bil že opetovano omenjen: kakó v interesu podjetja urediti položaj onih priložnostnih delničarjev, pri katerih affectio societatis ni v toliki meri razvita, kakor pri podjetniških delničarjih.¹³³

b) Upoštevajoč miselnost priložnostnega delničarja, ki stremi samo za redno in visoko dividendo, ne kaže pa prav nikakega zanimanja za delo skupščine, niti ne poseduje dovolj strokovnega znanja, da bi mo-

¹³² Planitz, Stimmrechtsaktien, 1922, 45. Na tej ideji sloni tudi § 12 madžarskega osnutka 1926 (Kuncz, Z. ausl.- u. internat. PR, I, 448), ki uvaja pluralno pravico glasovanja s posebnimi kvetelami: take delnice se morajo glasiti na ime. Tudi Nussbaum, Aktionär und Verwaltung, 1928, 10, predlaga samo omejitve, češ da so delnice s pluralno pravico že preveč povezane z velikimi gospodarskimi interesi.

¹³³ „La conception du pouvoir charge, le principe de sa répartition suivant l'intérêt social nous conduiront à éliminer de l'assemblée les éléments parasites et à développer l'influence des éléments les plus sains c'est à dire de ceux qui participent le plus complètement à l'intérêt social et le servent le mieux. — On éliminera de l'assemblée la spéculation pour donner le pouvoir au portefeuille.“ Gaillard, op. cit., 54.

gel uspešno prispevati v kontrolni funkciji skupščine, dovoljujejo novi delniški zakoni skoro brez izjeme delnice z omejeno pravico glasovanja (Vorzugsaktien mit beschränktem Stimmrecht, azioni a voto limitato) ali celo delnice brez glasovalne pravice (Vorzugsaktien ohne Stimmrecht), in sicer po vzgladu ameriškega prava.¹³⁴ Z odrečenjem odločanju o rednih poslih družbinega podjetja dobe izvestne privilegije imovinskega značaja. Poleg nemškega (§ 115) in italijanskega (čl. 285/2) jih pozna tudi § 231/1 ntz., vendar njih skupna vrednost ne sme presegati polovice osnovne glavnice (tako tudi it.). Imetniki takih delnic smejo izvrševati glasovalno pravico samo glede najvažnejših predlogov, zlasti glede spremembe družbinih pravil (prav tako it.) in postavitve poverjenikov za preskušnjo. Ta kategorija delnic služi poleg svoje osnovne funkcije tudi za to, da pribavi tuj kapital, ne da bi dobil pravico določati glavne smernice narodnega gospodarstva.¹³⁵

Kljub vsem eventualnim prednostim teh delnic, zlasti tudi glede očuvanja stabilnosti uprave (ki si lahko pridobi večino delnic s polno pravico glasovanja) ostane vendar še vedno vprašanje, ali je njih uveljavljenje v stanju omogočiti redno in zdravo življenje družbe ter zavarovati skupne pravice delničarjev. Delnica z omejeno pravico glasovanja namreč ne odstrani docela nevarnosti privilegijev in oligarhije; skupina delničarjev s polno pravico glasovanja more preko njej udane uprave brez polne kontrole s strani vseh družbinih članov zlorabiti tak položaj v škodo kapitalске večine, delničarjev in družbinega podjetja ter skleniti le sebi koristne posle. Na primer: skupščina, sestavljena samo iz delničarjev s polno pravico glasovanja, sklene z absolutno večino (§ 274/1 ntz.) prodajo nekega patenta konkurenčnemu podjetju, v katerem so udeleženi isti delničarji. Omejeno glasovanje ne more onemogočiti oškodovanja delničarjev, ki tvorijo kapitalsko večino, poleg tega pa občutno omejujejo njihovo suverenost. Kolikor je ustanova omejenega glasovanja upravičena v stvarnem položaju, ki ga imajo v družbi mali delničarji, približujejo se imetnikom mavadnih obveznic, vendar ni izključeno, da se udeležé družbine dejavnosti v skupščini v primeru težkih kriz ter aktivno sodelujejo pri njih rešitvi. Odsotnost neke skupine delničarjev od rednega družbinega življenja ne upravičuje izgube najvažnejših suverenih pravic delničarjev. Dosledno uveljavljenje načela enakosti delničarjev zahteva odpravo delnic z omejeno pravico glasovanja, prav tako kot delnice s pluralno pravico glasovanja.¹³⁶ Res utegnejo veliki delničarji ubrati druge poti, da dosežejo isti cilj — dominacijo družbe, toda izrečno uveljavljenje osnovnega načela demokracije v delniškem pravu s primernimi preventivnimi in represivnimi sredstvi daje večje garancije, da se zagotovi kontrolna funkcija delničarjev v skupščini ter dobi svoj pravi pomen in značaj.

Vse pomanjkljivosti omejenega glasovanja skušajo delniški zakoni kolikor mogoče izločiti in sicer zlasti z določbo, da pravica udeležbe in diskusije na skupščini ter pravica do obveščanja delničarjem ne more biti omejena (prim. § 231/5 ntz.), niti ne glasovanje glede

¹³⁴ S pomočjo teh delnic se je v Ameriki omogočila kontrola malo kapitala nad velikimi družbami; voting trusti so stopili v ozadje ter so prevzeli „vlado“ v delniških družbah maloštevilni delničarji s polno pravico glasovanja. Prim. Schmey, Voting trusts, ZHR, 97, 273.

¹³⁵ Vivante, Contributo alla riforma delle società anonime, RDC, 1954, I, 518.

¹³⁶ Gl. op. 46.

spremembe družbinih pravil, s katero bi se okrnile posebne pravice, zvezane s takimi delnicami. Tudi morajo biti imetnikom delnic z omejeno pravico glasovanja prvenstveno zavarovane njihove imovinske prednosti (§ 251/2).

S pomočjo teh delnic je zakonodavec posredno skušal doseči tudi drugi cilj, namreč stabilnost uprave, ki si s pomočjo delnic s polno pravico glasovanja pridobi nasproti skupščini delničarjev potrebno neodvisnost in zavaruje kontinuiteto družbinega poslovanja.

c) Spričo težkih zlorab, nastalih zaradi vpliva bank v delniških družbah na osnovi pri njih deponiranih ali v fiduciarno lastnino prepuščenih delnic, postane razumljivo, da so skušali preprečiti delniški zakoni v imenu demokratičnega načela tudi to vrsto družbine oligarhije. Radikalno sredstvo bi sicer bilo, da se zastopanje bank na osnovi delnic, ki jim stvarno sploh ne pripadajo, docela prepove ali vsaj stavi pod strogo sankcijo, toda v interesu samih delničarjev in družbinega podjetja je včasih bolje, da vrši glasovalno pravico strokovno in gospodarsko usposobljena banka kot zastopnica delničarjev nego sami nepoučeni delničarji. Zato ntz. zastopstva na osnovi deponiranih ali v fiduciarno lastnino prepuščenih delnic ni prepovedal, marveč zahteva pismeno pogodbo in zastopanje v interesu pravega lastnika, deponenta delnice (§ 269/5). Če ravna torej banka protivno interesom pravega lastnika, jo zadene civilnopravna odgovornost za vsa škoda, ki utegne iz njenega ravnanja nastati. S tem v skladu je tudi nadaljnja določba, da se na osnovi tako pridobljenih delnic ni moči udeležiti skupščine in glasovati na njej v namenu, da se prekrši kaka omejitev pravice do udeležbe ali glasovanja (na pr. zaradi nasprotja interesov, § 270, ali zaradi sodelovanja v upravljanju, § 271). Vsaka zloraba zakonite omejitve glasovalne pravice v interesu družbinega podjetja in družbinega kolektiva je izrečno prepovedana ter ima za posledico odgovornost za škodo. V ostalem je vsak imetnik delnice na prinosnika družbin član, dokler se ne dokaže nasprotno (§ 229) in uživa vse članske pravice. Na sličen način je problem rešen tudi v drugih zakonih (§ 114/4 nem.; čl. 306/1 it.); povsod se za zastopstvo bank zahteva pismenost. Glasovalna pravica banke kot depozitarja delnice mora temeljiti na izrečni izjavi volje s strani delničarja. Ne zadostuje več generalna klavzula, vsebovana v splošnih pogojih poslovanja bank, ki so bile na ta način pooblaščne za izvrševanje pravic iz deponiranih delnic.

d) Izjemo od strogega demokratičnega načela dovoljujejo zakoni tudi v pogledu tkzv. sindikatov delničarjev (zopet po vzgledu ameriškega prava, voting-trusts),¹³⁷ iz praktičnih razlogov in za

¹³⁷ Iz teh voting-trustov, ki nadomeščajo v ameriškem pravu nadzorstveni svet, so se kmalu razvili monopolistični trusti oz. tkzv. holding-trusti, ki obvladajo celo vrsto delniških družb, uničijo njih gospodarsko samostojnost ter spravijo pod svojo kontrolo celoten gospodarski trg. Proti njim je nastopilo že 1887 veliko protitrustovno gibanje; njega posledice so se pokazale tudi v zakonodaji, ki je skušala vsaj v neki meri izločiti slabe vplive takega monopolističnega položaja skupine velikih delničarjev. — Primer voting-trusta, ki nadomešča nekatere funkcije nadzornih organov, nam nazorno kaže, kako potrebni so v delniški družbi neodvisni nadzorstveni organi. V ameriškem pravu je namreč za dosego absolutnega gospodstva neke kapitalistične skupine potreben le dogovor, s katerim se delničarji na učinkovit način obvežejo, da bodo dejansko od njih odvisno upravo

zaščito stabilnosti uprave. Zato sklepajo lahko delničarji med seboj pogodbe, s katerimi za določen čas izvrševanje vseh ali določenih pravic iz svojih delnic v določenem pravcu poverjajo enemu ali več zaupnikom (§ 248/1 ntz., tudi nem. ni v tem ničesar spremenil). Pogodbo je mogoče skleniti največ za dobo petih let; vsak pogodbenik sme od pogodbe izstopiti brez odpovednega roka, če drug pogodbenik ali zaupnik prekrši kako bistveno določbo pogodbe (§ 248/4). Vse pogodbe, protivne določbam zakona, so nične, kakor tudi kaznive, če merijo na posebne zlorabe pri glasovanju na skupščini (§ 407 ntz.), zlasti če kdo (v prvi vrsti delničar) neposredno ali posredno sprejme ali sebi ali drugemu pogodi nagrado katere koli vrste za to, da na skupščini glasuje v določenem smislu ali da se ne udeleži skupščine ali da se vzdrži glasovanja, kakor tudi kdor v ta namen dà ali obljubi tako nagrado (§ 407/1 t. 6 ntz.; § 299 nem.). Tudi so brez učinka slični dogovori delničarjev s samo delniško družbo, kajti celo delnice, ki jih pridobi družba, ne dajo glasovalne pravice na skupščini, nego se štejejo le za ugotavljanje, ali je na skupščini predstavljeno zadostno število delnic (§ 249/2 t. 7 ntz.; § 114/6 nem.).

Nevarnosti, ki jih povzročajo take pogodbe med delničarji, ker bistveno omejujejo njih suverenost, so sicer postavljene v ozadje spričo zakonskih kvitel, ki skušajo zmanjšati možnost zlorab; vendar so potrebne tudi tu izvestne manjšinske pravice, zlasti za nesindicirane delničarje. Sistem dalekosežnega manjšinskega prava je tudi za te vrste združevanja delničarjev nujno potreben, če je že način sindikatov glede očuvanja stabilnosti uprave in glede lažjega uveljavljanja pravic delničarjev preko strokovno usposobljenih zaupnikov upravičen predvsem iz praktičnih razlogov.

Sicer pa je sindikate delničarjev mogoče zagovarjati tudi iz drugih vidikov. Osnovnemu namenu glasovalne pravice, podeljene delničarju tudi v njegovem lastnem interesu, ne nasprotuje dogovor, s katerim se delničar zaveže glasovati v določenem smislu, razen če bi pomenilo glasovanje po dogovoru v konkretnem primeru zlorabo pravice v škodo sodelničarjev ali celo prekršilo prisilne določbe zakona (take primere ima v mislih § 407/1 t. 6 ntz.). Ni pametnega razloga, da bi zanikali pravno učinkovitost takih dogovorov za normalni primer, kajti če se delničar zaveže, da bo glasoval v nekem določenem smislu, se s tem odreče koristim svobodne diskusije v skupščini. Pravice na to odrečenje mu pa prepovedati ne moremo. Kakor je sicer načelo svobodne diskusije v skupščini eno temeljnih načel, izvirajočih iz osnovnih demokratičnih idej delniškega prava, ga vendar ne smemo precenjevati že iz razloga, da ne razpolagajo vsi delničarji z enako strokovno presojo glede posameznih poslov družbinega podjetja, niti nimajo interesa, da se redno udeležujejo družbine dejavnosti na njenih skupščinah.¹³⁸ In

trajno volili. Ko je večina enkrat na ta način organizirana (voting trust agreement) potem ni razloga, da ne bi od njih odvisno upravo trajno nadzirali ter ji dajali navodila za družbino poslovanje. Tako dobi voting-trust dejansko funkcije nadzorstvenega sveta, obenem pa možnost dominacije v določeni delniški družbi. Prim. Schmey, Voting trusts, ZHR, 97, 275.

¹³⁸ Gaillard, op. cit., 75, predlaga zato celo možnost pismenega glasovanja, misleč pri tem na oddaljenejšje delničarje. Tudi v delniško pravo naj bi se uvedel način pismenega glasovanja, kakor velja doslej le za družbo z omejeno zavezo (prim. za naše pravo § 34 zak. o dr. z. o. z., § 451 ntz.).

končno: ali ni primer docela sličen onemu, ko pooblasti delničar za skupščino svojega zastopnika, da glasuje v nekem določenem smislu?

Delničar, ki pristopi sindikatnemu dogovoru, pozna vse prednosti in neugodnosti take pogodbe; s tem pa, da podredi svoje osebne interese neki skupini delničarjev, pridobi praktične koristi zastopstva skupnih interesov preko sposobnih zaupnikov nasproti morebitni močnejši skupini ali nasproti velikim delničarjem, ki zasledujejo v pretežni meri svoje lastne interese. Tudi interesi sodelničarjev nikakor ne zahtevajo, da bi zakoni take dogovore na splošno prepovedali, kajti že sam pomen sindikatne pogodbe, ki mora ustrezati kolektivnim interesom družbe, kakor tudi družbinega podjetja, izključuje možnost, da bi se delničar zavezal k zlorabnemu izvrševanju glasovalne pravice. Kljub temu določa zakon, da sme vsak pogodbenik izstopiti iz sindikata brez odpovednega roka, če sopogodbenik ali zaupnik prekrši kako bistveno določbo pogodbe, ki je tudi a priori nična, če ne ustreza določbam zakona (§ 248/4, 5 ntz.). Pravno neučinkovite so torej vse pogodbe, ki bi silile delničarje k protipravnim dejanjem.

e) Slični razlogi so privedli zakonodavca tudi do tkzv. oligarhične klavzule, ki nam že po svojem izrazu pove, da nima ničesar skupnega z osnovnim delniškopravnim demokratičnim načelom. Ustanovo, ki je doslej obstajala le v nizozemskem pravu (čl. 48 a, 50 c zak. z dne 2. julija 1928), je prevzel tudi ntz. (§ 250/5, 292/1); ta zakon dopušča privilegirane delnice s pravico postavljanja ali predlaganja določenega števila družbinih organov, vendar z omejitvijo, da sme biti na ta način izbranih manj od polovice družbinih organov. Tako je kapitalski večini še vedno zavarovana možnost uveljavljanja njihovih interesov pri postavljanju družbinih organov in s tem vpliv na družbino dejavnost, obenem pa v veliki meri dosežena stabilnost uprave oz. vsaj kontinuiteta spričo trajnega vodstva nekaterih njenih članov, voljenih od privilegirane manjšine delničarjev. Zastopstvo manjšine pride na ta način (in pa z možnostjo po § 292/1 ntz.) v upravi do svojega polnega izraza, kajti sklepi uprave in celotno njeno poslovanje vplivajo v največji meri na prosperiteto družbinega podjetja in s tem posredno na interese posameznih delničarjev. Kljub temu, da so člani uprave, ki zastopajo kapitalsko manjšino, vedno lahko preglasovani, njih vloge ne smemo podcenjevati. Spričo sodelovanja pri upravljanju družbinega podjetja razpolagajo z zadostnim vpogledom v naravo poslov, ki jih podvzema družbina večina preko svojih članov uprave, tako da utegnejo pravočasno obvestiti nadzorne organe, oblasti, kakor tudi delničarje, kadar bi bili ogroženi interesi družbinega kolektiva in družbinega podjetja.

f) Poleg navedenih načinov družbine oligarhije obračajo moderni delniški zakoni posebno pozornost na pridobivanje lastnih delnic s strani delniške družbe same. Pridobivanje lastnih delnic skriva v sebi velike nevarnosti oškodovanja upnikov, delničarjev, delniške družbe same in narodnega gospodarstva. Upravnim organom; ki posedujejo izvestne količine delnic, lastnih delniški družbi, je omogočeno izrabljanje konjunktura ter nezdrave špekulacije na račun kapitalске manjšine. Interesi delniške družbe so lahko občutno ogroženi, kajti družba je za sredstva, s katerimi je pridobila delnice, pridobila protivrednost, ki je lahko kaj nesigurna. Vrednost delnic je odvisna od gospodarskega položaja družbe; nemudoma pade, čim družba pretrpi nek gospodarski neuspeh. Pridobivanje lastnih delnic pomeni torej za družbo špekulacijo, zvezano z nevarnostjo občutne izgube.

Eno najučinkovitejših sredstev, da se ohrani osnovna glavnica neokrnjena, je zato prepoved pridobivanja lastnih delnic. Delniška

družba sme pridobivati lastne delnice le takrat, kadar bi bilo potrebno, da se odvrne težka škoda, ki bi sicer neizogibno nastala (§ 249/1 ntz., § 65/1 nem.). Skupni imenski znesek delnic, pridobljenih na ta način, tudi ne sme presegati 10% osnovne glavnice. Družba bi n. pr. odvrnila neizogibno škodo, če bi od dolžnika, od katerega ne more na drug način dobiti plačila dolga, sprejela delnice mesto plačila (čl. 659/2 OR). Konkurenčno podjetje vrže na trg paket delnic, da bi vplivalo na njih borzni tečaj; družba kupi vse te delnice. Interesi narodnega gospodarstva včasih nujno zahtevajo, da delniško podjetje ne pride v tuje roke in s tem v odvisnost mednarodnega kapitala; docela osnovan in dopusten je tedaj sklep, s katerim se sklene nakup lastnih delnic, vrženih na trg, če obstoji nevarnost, da v državi ne najdejo primerne kupca. Dopustno je neodmnsko pridobivanje lastnih delnic, čeprav v zakonu ni zadevne določbe; razume se samo po sebi. Prepoved pridobivanja lastnih delnic odpade tudi takrat, kadar se s skupščinskim sklepom zniža osnovna glavnica (§ 65/2 nem.; čl. 291/3 it., čl. 659/1 OR) in slednjič, če so delnice v imovini ali v podjetju, ki ga prevzame družba z aktivni in pasivi (§ 249/2 ntz.). S tem so naznačene najvažnejše izjeme, ki jih dovoljuje zakonodavec v interesu družbe in narodnega gospodarstva. S pridobivanjem je zenačeno sprejemanje delnic v zastavo, ker vodi k istemu cilju.

Docela smotrna je določba, ki na ta način pridobljenim delnicam odvzema glasovalno pravico; pač se delnice upoštevajo pri ugotavljanju kvoruma (§ 249/7 ntz.; prim. tudi čl. 291/2 it.: Gli amministratori non possono disporre delle azioni acquistate, e il diritto di voto spettante alle medesime è sospeso finchè esse restano in proprietà della società).

Upravni organi, ki protivno navedenim načelom pridobijo za delniško družbo njene lastne delnice, odgovarjajo za vso škodo tako nasproti družbi, kakor nasproti delničarjem in upnikom. Tak skupščinski sklep je moči razveljaviti v smislu §§ 283, 288 ntz. Družba mora tako pridobljene delnice čimprej odsvojiti; ako bi pa tega ne izvršila v enem letu, mora osnovno glavnico znižati za znesek imenske vrednosti pridobljenih delnic (§ 249/5 ntz.). Rok se lahko iz važnih razlogov podaljša, kar je večkrat v interesu družbe. Z odsvojitvijo pridobijo delnice zopet glasovalno pravico.

27. Z izločitvijo omenjenih načinov družbine oligarhije oziroma z omejitvijo ter zavarovanjem interesov delničarjev ter družbinega podjetja pri načinih, ki so se pokazali koristni in svrhu očuvanja stabilnosti uprave, praktičnejšega uveljavljanja delniških pravic zlasti glede kapitalске manjšine in pa v svrhu upoštevanja razlike med podjetniškimi ter priložnostnimi delničarji, je skupščini povrnjena prava normativna in poslovodstvena funkcija. Zlasti pa ona kontrolna funkcija, ki nudi delničarjem priliko, da uveljavijo osnovne članske pravice, ko presojujejo koristnosti ali nekoristnosti poslovanja upravnih organov. Toda da bo družbin „parlament“ res najvišji forum, kjer pridejo „suverene“ pravice delničarjev do svoje polne veljave, še ne zadostuje navedena selekcija organizacije delničarjev v skupščini. Da bodo sklepi v skupščini zbranih delničarjev obvezni za vse člane, kakor tudi predstavljali vrhovno družbino voljo,

morajo zakon in družbina pravila nuditi potrebna zagotovila, da je vsakemu delničarju omogočeno pozitivno sodelovanje kakor tudi vpogled v posle, o katerih je potrebno sklepati; poleg tega tudi možnost zadostne priprave za sodelovanje na skupščini. Zato so skupščine le oni zbori delničarjev, ki ustrezajo zahtevam zakona in družbinih pravil, zlasti v pogledu sklica, za katerega je določena točna vsebina in objava (§ 257 ntz.).¹³⁹

Vendar so skupščini v interesu delničarjev kakor tudi družbinega podjetja postavljene določne meje. Pristojnost skupščine je omejena tako s prisilnimi določbami zakona kakor tudi v družbinih pravilih, katerih sprememba je z določnimi pogoji vedno dopustna. Res so sklepi skupščine v mejah zakona in pravil obvezni za upravne in nadzorne organe, toda njena pristojnost se načelno nanaša izključno na notranje poslovanje družbe in še to samo v toliko, kolikor ji to določata zakon ali pravila, kajti vse družbine posle opravljajo upravni organi (kolikor po zakonu ali pravilih ne spadajo v področje drugih družbinih organov), ki razpolagajo tudi z načeloma izključno pravico zastopstva pro externo (§ 297/1 ntz.).¹⁴⁰ Predvsem pa skupščinski sklepi nikakor ne smejo posegati v pravice tretjih, niti ne v tkzv. upniške pravice delničarjev (n. pr. do že odobrene dividende),¹⁴¹ kakor tudi ne v one članske pravice delničarjev, ki niso podvržene večinskega načelu delniškega prava.¹⁴²

¹³⁹ Izjema je dopuščena le za tkzv. totalitarne skupščine, na katerih je predstavljena vsa osnovna glavnica, vendar s pogojem, da nihče od prisotnih ne ugovarja, da bi taka skupščina zborevala ali se postavil določen predmet na dnevni red (§ 260/1 ntz.; čl. 701 OR; čl. 300/3 it.; čl. 58/1, 2 poljskega zakona o delniških družbah). Izjema je praktična za manjše, zlasti za rodbinske d. d.

„Skupščina je sestanek..., sklican in opravljen na način, kakor predpisujejo zakon in pravila“ Škerlj, Sklic in potek skupščine v gospodarskih zadrugah, ZZR, 1940, 252.

¹⁴⁰ O razmerju skupščine nasproti upravnim in nadzornim organom gl. Škerlj, Poništavanje odloka skupštine po zakonu o privrednim zadrugama, Arhiv 1959, knj. XXXIX (LVI) 8, 14 kakor tudi Nadležnost skupštine kod privrednih zadruga, Pravosudje, 1940, 85 z upoštevanjem potrebnih razlik, ki jih vsebuje ntz.

¹⁴¹ Čim je namreč dividenda že določena in odobrena, je delničar le upnik delniške družbe in kot tak uveljavlja svoje pravice. Težave se pri tem ne morejo pojaviti: iz osnov splošnih pravnih predpisov sledi, da skupščina ne more posegati v te upniške pravice.

¹⁴² „Si considérable que soit l'abandon fait par l'actionnaire de sa personnalité, il y a un certain nombre de points irréductibles dans sa situation individuelle et en quelque sorte intangibles quant à l'assemblée“ Bourcart, De l'organisation et des pouvoirs des assemblées générales, 1905, 51.

Član delniške družbe ima splošno in prvenstveno pravico zahtevati, da se izpolni družbin smoter s sredstvi, ki so za to določena v zakonu in pravilih. Vsak delničar ima dalje pravico, da sodružbeniki zadoste svojim dolžnostim v pogledu družbinih datatev, da se družbino upravljanje vrši v skladu z zakonom in pravili in zlasti, da je zavarovana njegova udeležba pri uspehu družbinega podjetja. Zavarovanje njegove pravice, soodločati pri družbini dejavnosti, se očituje v polnem izvrševanju glasovalne pravice, drugih soupravnih pravic, izpodbijanja sklepov skupščine, protivnih zakonu in pravilom, možnosti uveljavljanja odškodninskih zahtevkov nasproti družbi, organom in sodelnicarjem. Samo oni, ki je v stanju, da si pridobi soodločujoč vpliv na družbino dejavnost, in ki se more upreti ponašanju, protivnemu interesom družbe, je resnično delničar-družbenik. Novejša zakonodaja je zato navedene pravice, zlasti glasovalno pravico, povzdignila med one zakonito zaščitene pravice delničarja, ki mu jih nikakor ni mogoče odvzeti ter načeloma niti ne omejiti in ki so torej neodvisne od sklepov skupščine. Te posebne pravice (Sonderrechte, wohlerworbene Rechte) so v delniškopravni literaturi¹⁴³ in judikaturi do-

¹⁴³ Alexander: Die Sonderrechte der Aktionäre, 1892; Bachmann, Die Sonderrechte des Aktionärs, 1902; Bourcart, De l'organisation et des pouvoirs des assemblées générales, 1905, 51 sl.; Vighi, I diritti individuali degli azionisti, 1902. Pojem „Sonderrechte“ obsega tri pravice delničarjev: Prvič pravice, ki jih delničar uveljavlja sam (imovinske pravice n. pr. pravica do dividende in likvidacijskega deleža, kakor tudi nekatere gospodstvene pravice, imenovane individualne pravice — pravica do obveščanja, pravica izpodbijanja skupščinskega sklepa), potem prednostne pravice (iz prioritetnih delnic, tudi v pogledu glasovalne pravice) priznane posameznim delničarjem ali skupinam in končno pravice, ki so celoma ali deloma odvzete neomejenemu vplivu večinske volje (splošne članske pravice, zlasti kolektivne pravice, ki jih delničarji uveljavljajo skupno na skupščinah). V tem trojnem pomenu jih uporablja zlasti O. Gierke, Genossenschaftstheorie, 258, 240, 245; prim. Wieland, II, 185. — V bistvu gre tu za one splošne pravice, ki pristojé vsem delničarjem brez izjeme, in sicer v enaki meri, kakor n. pr. pravica članstva, glasovalna pravica (vsaj načeloma, če izvzamemo vse zakonite izjeme). Zato izraz „posebne pravice“ jezikovno ni točen. Komaj namreč lahko rečemo, da je neka pravica, ker je nedotakljiva, zato „posebna pravica“ (prim. J. Gierke, Handelsrecht, II, 88). Tu ne gre za nobeno izjemo od splošnih pravic, ampak baš za one osnovne pravice delničarjev, ki morajo ostati nedotaknjene in na katerih temelje vsa osnovna načela delniškega prava. Docela pravilno se nam zdi zato mnenje, ki daje značaj „posebnih“ pravic le onim prednostnim pravicam (posameznih delničarjev in njihovih skupin), ki predstavljajo izvestno prednostno razliko od splošnih članskih pravic delničarja (J. v. Gierke, I. c., 88, 272, tudi Bach-

bile velik pomen ter končno prešle tudi v zakonodajo. Enega najtežjih problemov delniškega prava tvori ravno razmejitev med individualnim in socialnim področjem družbe — torej vprašanje, koliko so pravice delničarjev odvisne od večinske volje skupščine.

Za rešitev problema, v kakšnem obsegu naj priznamo in zaščitimo „posebne“ pravice delničarjev, je odločilno dejstvo, kako vplivajo na pravice delničarjev nasprotja med njihovimi individualnimi interesi ter interesi družbine skupnosti in družbinega podjetja. V tem pogledu moramo najprej razlikovati pravice, pri katerih je tako interesno nasprotje docela izključeno ali ga vsaj opazamo v minimalni meri. To so pravice sodelovanja pri oblikovanju družbine volje ali tudi pravice do soupravljanja družbinega podjetja. Nadaljnje pravice je sicer možno zlorabiti v škodo družbine skupnosti in družbinega podjetja (n. pr. izpodbijanje sklepa skupščine), toda ne v tolikšni meri, da bi bila upravičena njih odstranitev ali omejitev s skupščinskim sklepom. Glede na splošno in načelno potrebo skladnosti individualnih interesov s kolektivnimi interesi vseh družbenikov kakor tudi družbinega podjetja moramo torej priznati kot posebne pravice delničarjev (t. j. pravice, ki so načeloma neodvisne in neomejljive od kapitalске večine v skupščini zbranih delničarjev) predvsem pravico članstva, glasovalno pravico, pravico zahtevati pojasnila (kakor sploh vse pravice, ki izhajajo iz pravice do udeležbe na skupščini), pravico izpodbijanja sklepov skupščine, manjšinske pravice, pravico zahtevati odškodnino od družbinih organov zaradi njihovega škodovalnega delovanja, vpogledati družbino bilanco ter račun dobička in izgube (pravico do kontrole družbinega poslovanja). Poleg navedenih moramo priznati značaj nedotakljivih pravic tudi pravici na prosto prenosnost delnice in zlasti pravici, da se družbin smoter, določen v družbinih pravilih, ne spremeni. Tem pravicam nasproti stoje oni osnovni elementi družbe, pri katerih je odločilen interes družbine kolektivnosti in družbinega podjetja; nasprotujoči interesi posameznega delničarja torej ne zaslužijo potrebne pozornosti. Nikakor namreč ne moremo šteti k posebnim pravicam nespremenljivost družbine oblike ali osnovne glavnice, v pogledu trajanja družbe, odsvojitve družbine imovine itd. Ti

man n, op. cit., 180). Za spremembo teh pravic potrebuje sklep skupščine izrečnega pristanka prizadete skupine delničarjev in vsakega posameznega delničarja, v čigar korist je bila prednostna pravica (n. pr. prednostna dividenda) ustanovljena.

elementi delniške družbe so v vsakem času podvrženi spremenljivosti s strani družbine večine, kolikor ni v zakonu samem izražena izrečna omejitev večinskega načela, zlasti glede važnejših sprememb družbinih pravil.

Težje je vprašanje pravice do udeležbe na dobičku in na likvidacijski delež ob prestanku in likvidaciji družbe, kajti ti dve pravici sta za povprečnega delničarja bistvene važnosti in bi brez njunega zavarovanja delničar bržkone ne pristopil k delniškemu podjetju. Prav ti dve pravici sta izpostavljeni križajočim se individualnim interesom delničarjev in družbinega podjetja. Večkrat je v interesu ocvanjanja ali okrepitve družbinega podjetja, da se razdelitev letnega dobička omeji na določeno mero ali celo ukine za določeno dobo. Navedeni pravici sta nasprotno skoro za vsakega delničarja temeljnega pomena, morda celo važnejši od glasovalne pravice in drugih soupravnih pravic; v največji meri je delničar interesiran, da se mu ti dve pravici zavarujeta proti samovoljni in neupravičeni odtegnitvi s strani vsakokratne večine. Zato ti dve pravici ne smeta biti načelno neomejljivi, nego morata biti le zaščiteni nasproti neupravičenim posegom s strani morda le egoistično navdahnjene kapitalске večine.

Praktična rešitev problema splošnih, proti skupščinskim sklepom absolutno zaščiteneih „posebnih pravic“ je težka. Zakonodavec ima tri možnosti: ali proglasi nekatere delničarjeve pravice izrečno za nedotakljive pravice, ali se zadovolji s splošnimi omejitvami večinskega načela (n. pr. z zahtevo kvalificirane večine ali soglasnosti za sklepe važnejšega značaja, s prepovedjo zlorabe glasovalne pravice) in končno, da postavi v zakonu prisilne norme, katerih prekršitev ima za posledico ničnost ali vsaj relativno neučinkovitost dotičnega skupščinskega sklepa. Ker je pojem posebnih pravic v literaturi in judikaturi zelo sporen, se moderni zakonodavci na splošno poslužujejo drugih dveh poti, da se izognejo definiciji in konkretizaciji posebnih pravic. Ta tendenca, ki jo je pozdravila sicer doktrina,¹⁴⁴ izhaja iz napačnega stališča, da morejo biti splošni interesi le tedaj uspešno zavarovani, kadar se oslabi posameznikov pravni položaj. Malo verjetno je, da je posamezni delničar bolje zaščiten s splošnimi omejitvami večinskega sklepanja, kakor pa če se strogo določijo pravice, ki bi bile delničarju absolutno zagotovljene in nedotakljive. Dinamični značaj modernega gospodarskega življenja zahteva krepko in določno pravno ureditev,

¹⁴⁴ Bodenheimer, Das Gleichheitsprinzip im Aktienrecht, 1953, 48: „Die neuere Auffassung ist der Anerkennung subjektiver Rechte abhold. Sie sucht das Problem des Schutzes der Verbandsmitglieder vielmehr dadurch zu lösen, dass sie der Autonomie der Verbände bestimmte objektive Schranken (Gleichheitsprinzip, gute Sitten) entgegensetzt. — Solchen allgemeinen Prinzipien haftet nicht die Starrheit und Absolutheit des subjektiven Rechts an, sie sind elastischer und daher besser geeignet, dem dynamischen Charakter des modernen Wirtschaftslebens Rechnung zu tragen“.

in sicer v prvi vrsti uspešno zavarovanje onih pravic delničarjev, brez katerih ni zdravega življenja delniške družbe. V tem smislu izgleda priznanje neodzemeljivih pravic (pa naj jih imenujemo kakor koli) docela potrebno. Brez škode lahko celotni tako zgrajeni sistem osnovnih pravic delničarjev izpopolnimo še z danes splošno priznanimi omejitvami večinskega načela (kakor n. pr. zahteva kvalificirane večine ali celo soglasnosti, prepoved zlorabe pravice, zaščita dobrih šeg in običajev). Tako zavarovanje pravic posameznega delničarja bi utrdilo njegovo zaupanje v delniško družbo in s tem najboljše služilo splošnim interesom družbe in njenega podjetja.

Tako pozitivno rešitev nam prinaša švicarsko delniško pravo (čl. 646 OR: tudi čl. 292 licht.), in sicer z izrečno definicijo „w o h l e r - w o r b e n e R e c h t e“. Te pridobljene in posameznemu delničarju brez njegovega izrečnega ali tihega pristanka neodzemeljive pravice so na eni strani one pravice, ki jih zakon ali družbina pravila označujejo kot sklepom skupščine in uprave nedosegljive, na drugi strani pa pravice do udeležbe na skupščini delničarjev in do sodelovanja pri oblikovanju družbine volje. Kot najvažnejše primere smatra zakon pravico članstva družbe, glasovalno pravico, pravico zahtevati pojasnila (Auskunftsrecht), do kontrole družbinnega poslovanja (čl. 697) in pravico izpodbijanja sklepov skupščine. V posebno skupino postavlja švic. pravo pravico do dividende in likvidacijskega deleža. Ti imovinski pravici sta le v tem smislu pridobljeni pravici, da posameznemu delničarju osnovni zahtevki na dividendo in likvidacijski delež ne more biti odvzeti; kolikor pa je v konkretnem primeru odmeriti dividendo, to zavisi od interesa družbe, ki ga mora skupščina delničarjev vedno upoštevati.

Drugi zakoni se pojmu posebnih ali pridobljenih pravic izogibajo in sicer prav zaradi tega, ker še do danes ni docela razjasnjen.¹⁴⁵ Kakor smo videli, je celo v švicarskem zakonu ostal prilično nejasen. Zamisel „pridobljenih pravic“ zasledimo tudi v § 274/3 ntz. (v zvezi s § 180 glede prisilnosti zakonskih določb), ki se glasi: „Za sklepe, s katerimi bi se nalagale delničarjem večje zaveze, kot so jim naložene z dotedanjimi pravili (n. pr. glede začasnih stranskih denarnih dajatev ali nedenarnih dajatev v smislu § 244), ali s katerimi bi se posameznim delničarjem zmanjševale pravice (n. pr. glede v družbinah pravih določene glasovalne pravice — § 267/2, prednostnih pravic iz prioritetnih delnic v smislu § 230 ntz.), ki so jim priznane z dotedanjimi pravili, je potrebna privolitev vseh delničarjev, ki se jih tiče povečanje „zaveze ali zmanjšanje pravic, kolikor zakon ne dopušča drugače“. Že iz same navedene določbe izhaja, da zakon nima v mislih onih splošnih nedotakljivih pravic delničarjev, ki naj bi bile odtegnjene volji skupščine, nego izvestne pravice, zavarovane posameznim delničarjem ali skupinam delničarjev (lahko tudi vsem delničarjem) v družbinah pravih. Te pravice so v toliko „pridobljene“, da jih brez delničarjevega pristanka ni mogoče spremeniti.

Glede splošnih članskih pravic je ntz. po vzgledu drugih modernih zakonov ubral drugo pot. Proti „majoriziranju“ s strani kapitalne večine postavlja prisilne norme (§ 180), katerih prekršitev daje delničarju pravico, zahtevati razveljavljenje sklepa s tožbo po § 283 ntz.¹⁴⁶ V to vrsto sklepov spadajo n. pr. skupščinski sklep, s

¹⁴⁵ Obrazložjenje k § 274 ntz.

¹⁴⁶ Obrazložjenje k § 289 ntz. Zakonodavec je v tej določbi povzel stališče novejšje delniškopravne literature, da skupščinski sklepi, ki posegajo v „Sonderrechte“ (splošne članske pravice delničarjev), za-

katerim bi se glasovalna pravica delničarju odvzela ali omejila izven omejitev, določenih v zakonu (§ 231, 267/4, 270, 271 ntz.); odvzela delničarju pravica zahtevati pojasnila, ki se sme odreči le, kolikor je interes družbe ali javni interes važnejši od delničarjevega interesa, da dobi odgovor (§ 277) in sploh pravica, udeležiti se skupščine (§§ 231/5, 251, 261/1); pravica izpodbijanja skupščinskega sklepa (§§ 283, 284); tudi pravica izstopa (v sm. § 276); številne manjšinske pravice delničarjev (§ 254/1/2 glede sklica skupščine; § 258/2/3 glede popolnjenja dnevnega reda; § 311/2 glede zastopstva manjšine v nadzorstvu itd.); pravica do sodelovanja pri nadzoru (§ 317) itd. Nedotakljiva je zlasti tudi pravica članstva izven primera § 240 glede odvzema pravic iz delnice. S temi prisilnimi določbami so prišle nedotakljive pravice delničarja tudi v našem novem trgovinskem zakonu do svojega popolnega izraza.

Načelo enakega upoštevanja delničarjev¹⁴⁷ je splošno priznано kot eno izmed osnovnih načel delniškega prava. Vendar mu ni priznana lastnost nedotakljive pravice v tem smislu, da bi bil sklep, protiven temu načelu, relativno neučinkovit, kakor velja to za splošne članske pravice, zaščitene s prisilnimi določbami zakona. V bistvu gre za delniškopravno načelo, ki ga mora skupščina upoštevati; če ga s sklepom vseeno prekrši, grozi izpodbijanje sklepa iz razlogov nasprotovanja dobrim običajem v poslovnem življenju¹⁴⁸ (§ 285), razen če niso obenem prizadete tudi prisilne določbe zakona.

28. Poleg navedenih prisilnih norm zakona glede osnovnih članskih pravic delničarjev (ki tvori že neko določeno mejo večinski volji, izraženi v skupščini) zaslužijo posebno pozornost izvestne splošne omejitve večinskega načela glede spremembe družbinih pravil in zlasti v pogledu spremembe družbi-

varovane s prisilnimi zakonskimi določbami, niso ipso iure nični (kakor je bilo na splošno priznано v nemški judikaturi; Wieland, II, 105 op. 50; Pisko, 395) nego le relativno neučinkoviti, dokler delničar prekršitve prisilne določbe zakona ne uveljavlja. Kljub temu, da ntz. izrečno ne loči ničnosti in izpodbijnosti skupščinskih sklepov, kakor ju pozna v soglasju z delniškopravno literaturo nemški zakon (§§ 195, 197), vendar omenja tudi tkzv. neveljavne sklepe (iz formalnih razlogov — § 281/2 ntz.). Prim. Stražnický, Tumač (k § 285).

Ne glede na te določbe zakona, moramo nujno priznati absolutno ničnost sklepa, s katerim bi bila neka osnovna pravica delničarjev (n. pr. pravica do obveščanja, pravica izpodbijanja sklepov skupščine, manjšinske pravice) generelno odvzeta vsem delničarjem. Isto velja za ustrezno določbo družbinih pravil, v katerih ne bi bile upoštewane prisilne določbe zakona.

¹⁴⁷ Wieland, II, 198; Schlegelberger-Quassowski, 465 op. 5, k § 102.

¹⁴⁸ N. pr. emisija prednostnih delnic v korist neke skupine delničarjev ob zvišanju osnovne glavnice (§§ 230/2, 346/1 t. 5 ntz.) lahko privede do občutnega zapostavljanja kapitalске manjšine, poleg tega tudi v škodo interesov družbinega podjetja. Prizadeti delničarji bodo lahko izpodbijali sklep iz vidika nasprotovanja dobrim običajem v poslovnem življenju ter na ta način preprečili izvedbo sklepa egoistično nastrojene kapitalске večine.

nega smotra. Omenil sem že interes delničarjev, da se družbin smoter očuva; tudi v interesu podjetja je, da se zaščiti stalnost predmeta družbinega podjetja, ki ne sme biti na milo voljo prepuščen spreminjajoči se kapitalski večini v skupščini zbranih delničarjev.

Za vse kolektivistične zajednice velja gospodstvo večine kot splošno, v interesu družbenikov priznано pravilo. Z nabavo delnice se posamezni delničar-družbenik podvrže družbeni volji, ki jo predstavlja skupščinski sklep. Zakon postavlja za skupščinske sklepe določne formalne predpise; glede materialne vsebine morajo biti odločilni kolektivni interesi delničarjev, interes podjetja in slednjič obči javni interesi. Toda dočim se za običajne skupščinske sklepe, sprejete na rednih letnih skupščinah, tudi glede splošnih družbinih smernic, težave ne morejo pojaviti, je dosledna izvedba večinskega zakona tudi za izredne skupščinske sklepe, zlasti glede sprememb družbinih pravil, ki utegnejo globoko poseči v pravice in dolžnosti delničarjev, kakor tudi v ves ustroj družbinega podjetja, težja in sicer prav posebno za najvažnejše družbine spremembe. Razvoj delniškega prava nam vendar dokazuje, da se je večinsko načelo po čestih prvotnih omejitvah okrepilo ter postalo splošno veljavno z izjemo nekaterih najvažnejših sprememb družbinih pravil.

Najznačilnejši razvoj opazamo v francoskem pravu. Ker ni bilo izrečne zakonske določbe, je vladalo v doktrini in judikaturi splošno mnenje, da so spremembe družbinih pravil oziroma sklepi tkzv. izrednih skupščin podvrženi soglasni volji vseh družbenikov; to mnenje se je opiralo na načelo, da družbina pogodba ne more biti spremenjena drugače kot s soglasnim sklepom vseh pogodbenikov. Izjema je bila dovoljena samo takrat, kadar so družbina pravila (tega jim čl. 51 zak. 1867 ni prepovedal) sama dovoljevala spremembo s sklepom kapitalске večine na izrednih skupščinah; tkzv. „bases essentielles“ družbe je bilo treba vendar v vsakem primeru upoštevati. To stališče je praktično onemogočalo vsako neobhodno potrebno spremembo v ustroju delniške družbe. Pod pritiskom praktične potrebe in pod vplivom nauka o juristični osebi (Thaller — *personnalité interne*)¹⁴⁹ je v literaturi in doktrini vendar zmagalo mnenje, da so spremembe družbinih pravil z večinskim sklepom izredne skupščine dopustne, kolikor niso prizadete „bases essentielles“ družbe. Zato so bile brez soglasnega sklepa vseh družbenikov nedopustne le spremembe družbinega smotra in družbinega podjetja, družbine oblike, predčasen prestanek družbe itd. Odločilen preokret zaznamuje zakon z dne 22. novembra 1915 in zlasti zakon z dne 1. maja 1950, ki priznava izredni skupščini možnost vsakršne spremembe družbinega statuta z izjemo spremembe nacionalitete in povečanja članskih dolžnosti delničarjev („l'assemblée générale peut modifier les statuts dans toutes leurs dispositions. Elle ne peut toutefois changer la nationalité de la société ni augmenter les

¹⁴⁹ Thaller-Percerou, *Traité*, 215 sl.

engagements des actionnaires“). Za poslednji dve spremembi je nujno potrebna soglasnost vseh družbenikov. Zakonodavec je s tem preprečil, da bi neka manjšina ali celo posamezni delničar onemogočal spremembe, ki jih zahteva interes podjetja. Kot važni spremembi smatra zakonodavec tudi spremembo družbinega podjetja in družbine oblike ter brezpogojno zahteva $\frac{3}{4}$ kvorum za veljavnost sklepanja. Z navedenimi in še z drugimi manj važnimi omejitvami glede kvoruma (vedno prisotne najmanj $\frac{1}{3}$ osnovne glavnice) in glede kvalificirane večine (potrebna je $\frac{2}{3}$ večina navzočih ali zastopanih delničarjev) je suverenost skupščine popolna tudi glede spremembe družbinega statuta.¹⁵⁰

Gospodstvo večine je v anglo-amerikanskem delniškem pravu že od vsega početka priznано. Že Companies Act 1862 dovoljuje spremembo družbinega statuta v ožjem smislu (articles of association, ki navadno določa notranjo organizacijo družbe). Za spremembe ustanovnega statuta (memorandum of association) pa zahteva soglasnost vseh družbenikov. Company Consolidation Act 1929 (sect. 5, 117) dovoljuje $\frac{3}{4}$ večino glasov onih delničarjev, ki imajo glasovalno pravico, tudi za tkzv. posebne sklepe (special resolutions), namreč za tiste, s katerimi se spremeni ustanovni statut ter v bistvenem obsegu osnovni ustroj družbe.¹⁵¹

Najsvobodnejše pogoduje spremembo družbinih pravil čl. 158 co.; zahteva namreč le določen kvorum ($\frac{3}{4}$) in odobritev delničarjev, ki predstavljajo najmanj $\frac{1}{2}$ osnovne glavnice. Od delničarjev se lahko zahtevajo celo naknadne denarne dajatve za pokritje izgub in zvišanje osnovne glavnice. Zato pa ima delničar možnost, da iz družbe izstopi (v navedenih dveh primerih, kakor tudi v primeru spojitve, spremembe družbinega podjetja ter podaljšanja trajanja družbe) ter zahteva povrnitev protivrednosti za svoje delnice.¹⁵² Italijanski trgovinski zakonik je na ta način originalno rešil problem spremembe družbinih pravil ter nudi nezadovoljnemu delničarju možnost, da se iz delniške družbe umakne, zlasti ko ni izključeno, da svojih delnic v času krize delniške družbe ne more hitro odsvojiti.

Tudi v nemškem delniškem pravu so spremembe družbinih pravil s skupščinskimi sklepi splošno priznane, zlasti od novele 1884 in HGB (1897) dalje. Zahtevala se je le $\frac{3}{4}$ večina zastopane osnovne glavnice. Vendar je bilo prepuščeno družbinim pravilom, da to večino ali poveča (celo do soglasnosti) ali zmanjša; za spremembo predmeta podjetja se je vendar zahtevala najmanj $\frac{3}{4}$ večina (HGB §§ 274, 275, 288, 292/2, 305). Na podoben način je bil problem rešen tudi v švicarskem pravu, kakor tudi v drugih zakonodajah z več ali manj

¹⁵⁰ Pic, Des sociétés, III, 86 sl. (n. 1342—1372); Supplément, 1930, 42 sl. (k 1354); Lacour — De la Morandière. Précis, 173, 176 sl.; Bourcart, De l'organisation et des pouvoirs des assemblées générales, 187 sl.

¹⁵¹ Prim. Smith, A summary of the law of companies, 1929, 57, 157; Ardigò, La società per azioni nel diritto inglese, 1939, 213, 215.

¹⁵² Tkzv. diritto di recesso. Pravica je bila z zakonom z dne 1. aprila 1915 začasno odpravljena in sicer v primerih spojitve in zvišanja osnovne glavnice; R. D. L. z dne 11. januarja 1923 in slednjic zakon z dne 28. maja 1925 jo zopet vzpostavlja (tudi R. D. L. z dne 24. novembra 1932 in 18. maja 1933). Prim. Vivante, Trattato, II, 249 (n. 517, 518); zlasti Donadio, Il recesso del socio per modifiche statutarie, 1940, 37 sl.

nebitvenimi razlikami.¹⁵³ Naš Tz. zahteva soglasnost za spremembo družbinega podjetja in za spojitev, razen če družbina pravila drugače določajo (čl. 215). Posebno kvalificirano večino ($\frac{3}{4}$ v skupščini zastopane osnovne glavnice) zahteva § 97/3 zak. o dr. z o. z. za spremembo d. d. v dr. z o. z. Po deln. reg. (§§ 47/2, 48/1, 55/1) morajo družbina pravila za izvesne važnejše sklepe zahtevati kvalificirano $\frac{3}{4}$ večino vseh oddanih glasov.

(Dalje prihodnjič.)

Zloraba siromaške pravice.

Dr. Fran Skabernè.

Skoro vse evropske države in nekatere izven Evrope priznavajo siromaško pravico in sicer ne samo lastnim marveč tudi tujim državljanom, če je tako dogovorjeno z meddržavnimi pogodbami. L. 1939. je univ. prof. dr. R. Sajovic v svojem „Civilnopravdnem postopniku“ izdaje društva „Pravnik“ navedel 28 tedanjih držav v Evropi in še Japonsko in Združene severoameriške države, katerih pripadnikom je bivša Kraljevina Jugoslavija priznavala siromaško pravico, če so jo zaprosili in kakor domači prebivalci izkazali pogoje za priznavo.

V nekaterih državah jo dajejo samo za pravde, drugod pa tudi za drugovrstne spore, za nepravdne in za kazenske stvari.

Pri nas se po določbah §§ 164 in 174 cpp., § 187 sp. in § 8 zst. sme priznati v pravdnem, nepravdnem, stečajnem in v postopku o prisilni poravnavi, v kazenskem postopku za zasebne tožbe kakor tudi v pravnih pred razsodišči, toda vedno samo za določno pravno stvar. Če se uvede izvršilni postopek najdalj čez 6 mesecev po dovrstitvi pravde, velja siromaška pravica, priznana za pravdo, tudi za zanj kakor tudi za pravde, ki nastanejo med izvršilnim postopkom in zbog njega. Drugače mora stranka iznova zahtevati, da se ji priznaj siromaška pravica. — V kazenskem postopku (§ 60/3 kp.) odredi sodišče obdolžencu, če po svojih imovinskih razmerah ne more poravnati stroškov obrambe, na njegovo zahtevo branilca kot zastopnika siromašnih, da ga brani na glavni razpravi in obrazloži prijavljena pravna sredstva.

Za pravdanje dobi stranka s priznavo siromaške pravice po § 165 cpp. zlasti oprostitev od plačevanja taks in drugih državnih pristojbin, oprostitev od pologa varščine

¹⁵³ Hallstein, Aktienrechte der Gegenwart, 1951, 171 sl.

za pravdne stroške, pravico zahtevati, naj se ji postavi odvetnik, ki naj se začasno zanjo brezplačno pravda, toda samo, kolikor je za pravdo predpisano zastopanje z odvetnikom, nadalje začasno oprostitev od plačevanja pristojbin, potnih stroškov, dnevnic itd. za odposlane sodne organe, priče, izvedence itd.

Dočim se v mnogih drugih državah najprej in v prvi vrsti siromašni stranki dodeli odvetnik in se razen tega dajejo omenjene olajšave (oprostitev od taks in drugih stroškov), je pri nas mogoče, da stranka dobi odvetnika in omenjene olajšave, (to imenujmo „veliko pravico“), ali pa da si sama vzame in plača odvetnika in potem zaprosi za podelitev olajšav („mala pravica“). Ta možnost izhaja že iz besedila § 165 cpp., priznava jo pa tudi naša judikatura (n. pr. judikat Zagreb SS z dne 11. februarja 1952, Mjes. 1952, 140: „Okolnost, da zastopa stranko v pravdi odvetnik, ni zapreka, da bi se ji ne podelila siromaška pravica“).

Predpostavka za priznavo siromaške pravice za pravedanje — in ta nas v prvi vrsti zanima — je, da stranka, ki ne zmore pravnih stroškov brez škode za zasilno vzdrževanje same sebe in svoje rodbine, to v prošnji dokaže s potrdilom o imovinskem stanju, ki ga izda predsednik (načelnik) občine, v katere območju ima stranka svoje stalno prebivališče. Ako naj stvar teče pred okrožnim sodiščem, se siromaška pravica ne sme priznati za tožbe, če stoji proti tožbenemu zahtevku nepristojnost sodišča, nedopustnost redne pravdne poti, pravnomočno razsojena stvar ali okolnost, da pravda že teče. Če glede tega ne zadoščajo navedbe strank, je pojasniti dejansko stanje z zaslišanjem predlagatelja, po potrebi pa tudi na kakšen drug primeren način. — Tako določa § 188/5 sodnega poslovnika. Ta določba se pa običajno prezre in nismo še slišali, da bi toženec, ki uveljavlja katerega izmed navedenih pravdo ovirajočih ugovorov, tudi zahteval, naj se zaradi tega tožilcu ne prizna ali odvzame že podeljena siromaška pravica.

Razen omenjenih dejstev ali ugovorov pa naš zakon ne pozna drugih pogojev ali ovir proti priznavi siromaške pravice. § 164 cpp. določa, da sme sodišče „skrbno ocenjuje vse okolnosti“ priznati siromaško pravico. Pri teh besedah bi se dalo misliti, da sodišče more ocenjevati tudi druge okolnosti kakor pa samo dokaz siromaštva v smislu istega paragrafa. Kaj naj pač tako vsestransko razmišlja, ko ima pred seboj potrdilo, izdano po določbah uredbe o izdajanju in potrjevanju potrdil o imovinskem stanju z dne 4. januarja 1952, Sl. No. 14-VI/57, in gre za to, ali so-

dišče verjame podatkom ali ne in ali zadostuje za priznavo siromaške pravice? Možnost drugačne interpretacije izključuje pa nedvoumno besedilo člena 12/4 pravilnika za izvrševanje zakona o sodnih taksah, ki odreja, da se sme priznati prosilcu siromaška pravica, če dokaže, da ne zmore pravnih stroškov, ne da bi bilo to na škodo najnujnejšim življenjskim potrebam njegovim in njegove rodbine.

Od prosilca za siromaško pravico se pa po zakonu ne zahteva, naj vsaj verjetno izkaže, da bo njegova tožba ali obramba imela uspeh in da ne toži ali se ne spušča v pravdo iz objesti.

Odvetnik, ki je po § 165 štv. 3, cpp. postavljen za zastopnika siromašni stranki, sme po čl. 27 uvodnega zakona k cpp. pač predlagati pravnemu sodišču prve stopnje, naj ga razreši dolžnosti zastopanja, če smatra uveljavljanje ali obrambo pravic, ki sta mu izročeni, za objestni in breznamni. Sodišča takim predlogom navadno ugajajo, včasih pa tudi ne, zlasti če se boje, da jih bo prosilec - kverulant preplaval s pritožbami, ako mu ne ustrežejo.

Kadar sodišče ugodi odvetnikovemu predlogu, prosilec izgubi siromaško pravico. Če pa odvetnik ne predlaga razrešitve, dasiravno je prepričan o objestnosti ali brezupnosti tožbe ali obrambe, in stvar vendar prevzame, ali če stranka vzame odvetnika in potem po njegovem nasvetu zaprosi in dobi oprostitev od plačevanja vseh taks in pristojbin, ki so naštete v § 165 cpp., nasprotna stranka in sodišče nimata nobenega sredstva zoper objestno ali pravno neosnovano pravljanje, ki ga vsili siromašna stranka. § 1295 odz. določa, da je tisti, ki namenoma prizadene škodo na način, ki greši zoper dobre šege, odgovoren zato, toda ako se je to zgodilo v izvrševanju kakšne pravice le, ako je imel očiten namen, drugemu škodovati. § 504 cpp. pa določa: „Če spozna sodišče, da se je pravdala stranka, ki je v pravdi propadla, očitno iz objesti, jo sme obsoditi na predlog nasprotne stranke, da mora plačati stranki, ki je zmagala, kot odškodnino znesek, ki ustreza okolnostim.“ Toda to so le sredstva za povrnitev škode, ko je pravda že končana, ali vsaj končana na prvi stopnji, in so tudi brez vsakega pomena nasproti siromašni stranki, ker se od nje prisojena odškodnina ne more izterjati. Ni pa druge določbe v naših zakonih, ki bi preprečila objestno vložitev tožbe in objesten začetek pravde in s tem škodo, ki bo zadela toženca.

Zaradi teh pomanjkljivosti se vršijo velike zlorabe siromaške pravice. Ljudje vlagajo tožbe iz maščevalnosti, škodoželjnosti in drugih nizkih nagibov in skoro vsako sodišče ima v svojem območju kverulanta, ki muči sodišče in prizadete osebe s svojimi izmišljenimi zahtevki, tožbami in vlogami. Pri nekaterih kverulantih gre to tako daleč, da bi bila umestna uvedba preklicnega postopka. So pa tudi tožilci, ki tožbe vlagajo zgolj v namenu, da tožencu povzročijo nemir in stroške. Nedavno je neki odvetnik tožbeni zahtevki svojega klienta s siromaško pravico omejil na dajatve za zadnja tri leta, ker je bilo to, kar je klient več zahteval, zastarano. Klient mu je pa to očital kot disciplinski prekršek, češ, da bi moral vtožiti celotni zahtevki. Hotel je namreč, naj toženec za svoje pravdne spise plačuje takse in honorarne stavke odvetnika po višjem petitu in ima zato večjo škodo.

Taki in drugi ljudje, ki imajo dvomljive terjatve ter jih skušajo kolikor mogoče poceni uveljaviti in nasprotnika oškodovati, pa so v imovinskem stanju, da se jim siromaška pravica ne bi mogla priznati, se kaj radi poslužujejo cesij. Svoje terjatve odstopajo osebam (če treba, popolnoma neznanim ljudem iz hiralnice), ki se potem pravdajo s siromaško pravico, ne da bi sploh vedeli, kakšna terjatev jim je bila cedirana. Znan mi je tale primer:

C(edent) je imel terjatev, jo razdelil na dve, eno je odstopil svoji kuharici, drugo neki preužitkarici. Ženskama je najel odvetnika, ki je priskrbel siromaško pravico za oprostitvev taks in pristojbin. Tožbi, ki sta bili vloženi v imenu teh dveh žen, sta bili naperjeni zoper M-a. Ta bi pa imel nevarno pričo v osebi N-a. Zato je tožba izumetničila soobveznost N-a in sta bila tožena M. in N.

S tem je C. dosegel, da se je (njegova) pravda vodila brez taks in drugih sodnih stroškov, da je bil on zaslišan kot priča in ne kot stranka, N. pa samo kot stranka. Kako neosnovana je bila tožba zoper N-a, se vidi potem, da tožiteljici, ki sta propadli v prvi stopnji, niti nista vložili priziva zoper N-a.

Torej pravi cvetober najstarejših pravdarskih trikov! Vprav primeri zadnjega časa so me vzpodbudili, da opozorim na ta plevel v našem pravnem življenju, napišem te vrstice in pokažem, kako je potrebno, da se zakon glede siromaške pravice modernizira.

Že kadar se tožilec s siromaško pravico bori v dobri veri in misleč, da je njegov tožbeni zahtevki popolnoma utemeljen, se tožencu godi krivica. Če propade, mora porav-

nati tožbeni zahtevek, plačati stroške svojega in tožilčevega odvetnika in vse obojestranske takse in druge stroške. Če zmaga, mora plačati svojega odvetnika, vse takse in druge stroške na svoji strani, ne more jih pa izterjati, ker je siromašna stranka navadno brez sredstev. Ima torej samo škodo in podoba je, kakor da bi bila siromašna stranka privilegirana, kar ni združljivo z občnim pravnim načelom, da smo pred zakonom vsi enaki.

Koliko bolj se mora obžalovati toženčev položaj in obsoditi počenjanje tožilca, ki se tožari iz objesti ali kakega nizkomiselnega nagiba, obsoditi pa tudi pravni red, ki to dopušča. Ako ne bi vedeli, da so imeli zagovorniki Kleinovega cpr. težave, ko so hoteli v drugih državah pri sestavi novih nacionalnih cpr. kodificirati prejšnji preskušeni avstrijski civilni pravdni red, in so se zato trudili prevzeti ga kar največ en bloc, in da je tedaj precej veljala misel, naj imajo Avstriji nasledstvene države zaradi sosedstva in gospodarskih stikov kolikor mogoče enake zakone, bi se glede siromaške pravice morali čuditi, da zakonodavci imenovanih držav niso posnemali kaj boljšega, ko so nekatere druge države imele to snov že prav lepo urejeno.

Siromaška pravica, ali boljše zloraba te pravice, je tolikanj zgražala odvetnike, da je bil ta predmet postavljen na dnevni red kongresa Mednarodne unije odvetnikov („Union internationale des avocats“), ki se je vršil v Budimpešti v septembru 1938. Po dolgem posvetovanju je bilo sklenjeno, da se siromaška pravica kot pravni institut vsekakor obdrži, ker se siromašnim strankam mora dati možnost, da izvojujejo pred sodišči svojo pravico. Imeli smo pa tudi pred očmi, da se siromaška pravica smatra za korelat obveznega zastopanja po odvetnikih pri zbornih sodiščih (Glej moje poročilo v Slov. pravniku, št. 1—2, 1939).

V Belgiji se za priznavo siromaške pravice („assistance judiciaire“ ali „le Pro Deo“) zahteva, naj prosilec izkaže svoje siromaštvo in pa verjetnost, da je njegov zahtevek osnovan in da ima on interes na tem, da se uveljavi. Zato mora predložiti vse listine in napovedati druga dokazila, ki se jih namerava poslužiti za utemeljitev svojega zahtevka.

Enako se zahteva v Luksemburgu in na Danskem (kjer postopek imenujejo „fri Proces“).

V Angliji („suing in forma pauperis“) mora prosilec svojo stvar predložiti kakemu odvetniku s popolno pravico

zastopanja in plediranja pred sodišči (torej „barrister“-ju, ne „sollicitor“-ju, ki ustreza francoskemu „avoué“ ali italijanskemu „procurator“-ju). Če tak „barrister“ izreče povoljno mnenje glede pričakovane uspešnosti zahtevka, mora „pauper“ podati izjavo pod prisego („affidavit“), da njegov prikaz vsebuje vse potrebne navedbe in da jih je dal, kakor je najbolje vedel in znal. Razen tega mora izkazati, da razen obleke in vrednosti stvari, ki jo hoče sodno zasledovati, nima več imovine kakor 25 funtov šterl.

Švedski c.p.p. dovoljuje podelitev siromaške pravice, ako zahtevak ni preveč neznaten, da bi se spravil pred sodišče. Sicer se pa pravica takoj prizna, če prosilec ne zahteva podelitve odvetnika; če jo zahteva, pa sodišče stvar preskusi, ali je taka, da je potrebno zastopanja po odvetniku.

SSSR dovoljuje oprostitve sodnih stroškov za naslednje kategorije oseb odnosno stvari: za tožbe „delavnih“ ljudi in delovne pogodbe, tožbe za vzdrževalnine ali odškodnine zaradi usmrtnice, pohabljenja ali siceršnje telesne poškodbe, tožbe članov produktivnih zadrug („arteljev“) zaradi zaslužka v zadružnih delavnicah, izvestne tožbe oblastev in podjetij, ki so že po posebnih določbah oproščena sodnih stroškov, tožbe za zaščito avtorske pravice in za pravice iznajditeljev, končno za tožbe takih oseb, katere ljudsko ali pravdu sodišče spozna za siromašne. — Odvetniki imajo tudi dolžnost, brezplačno zastopati take stranke, ki jih je sodišče spoznalo za siromašne.

V Grčiji dobi siromaško pravico, kdor s spričevalom kakega odvetnika dokaže, da njegova pravda ni očitno objestna. Prosilec ne dobi oprostitve od plačevanja kolkov, pač pa se mu v dekretu, ki dovoljuje siromaško pravico, brezplačno dodelijo za njegovo stvar odvetnik, javni notar in sodni sluga.

Nemški c.p.p. priznava „Armenrecht“ ... „ako name-ravana uveljavitev ali obramba pravice kažeta zadosti nade na uspeh in ni podobe, da bi bila objestna“. Tožbeni zahtevak velja tudi tedaj za objestnega, ako kaka druga stranka, ki ne zahteva siromaške pravice, na enaki dejanski in pravni podstavi s pogledom na verjetnost uspeha ne bi vložila tožbe ali bi jo vložila samo za manjši znesek. — Sodišče sme zahtevati, da prosilec svoje dejanske navedbe verjetno izkaže. Pred priznavo siromaške pravice naj se po možnosti zasliši bodoči nasprotnik siromaške stranke. Predložijo naj se listine, izvršijo naj se poizvedbe pri oblastvih, zaslišijo naj se pričé in izvedenci (ne pod prisego). Siro-

maška pravica se lahko vsak čas odvzame, če se izkaže, da ni bilo ali ni več predpostavk za priznavo. Sklep, s katerim se siromaška pravica prizna, je neizpodbojen. Ako se pa pravica odreče ali odvzame, ima siromašna stranka rekurz, toda samo na eno višjo stopnjo. Če je pravico odzelo prizivno sodišče, rekurza sploh ni.

Prav posebno temeljito in premišljeno so to stvar uredili Italijani.

Zakon je od 30. decembra 1929. in glasi: „Legge sul gratuito patrocinio“, v dobesednem prevodu „zakon o brezplačni zaščiti“, po vsebini in smislu je pa to zakon o siromaški pravici. V tržaški novi justični palači sem videl na okrožnem in apelacijskem sodišču posebne oddelke z napisom „Gratuito patrocinio“ na vratih, kar tudi kaže, da tej pravni instituciji posvečajo posebno pazljivost.

Siromaška pravica se daje za stvari, ki naj teko pred civilnimi, trgovinskimi sodišči ali v drugih kontradiktornih zadevah, nadalje za nepravdne in za kazenske stvari. Nadalje se more tudi priznati za pravde in pravna sredstva pred sodišči in višjim sodiščem za vodopravne stvari.

Za podeljevanje siromaške pravice (ammissione al gratuito patrocinio) so pri tribunalih, apelacijskih sodiščih, ekspoziturah apelacijskih sodišč (sezione distaccata di corte d'appello), kasacijskem sodišču, državnem svetu in pri prefekturah (zastran upravnih sporov pri „Giunta provinciale amministrativa“) postavljene posebne komisije.

Pri tribunalih, torej sodiščih, ki ustrezajo našim okrožnim, so člani komisije: en sodnik, aktiven ali upokojen, ki predseduje, en zastopnik državnega tožilstva in en odvetnik, ki ga določi odvetniška zbornica („Consiglio dell'ordine degli avvocati“, sedaj „Sindacato degli avvocati“). Ta komisija odloča tudi glede stvari, ki naj tečejo pred preturami (pri nas okrajnimi sodišči) v območju tribunala.

Siromašni stranki se dodeli odvetnik zaradi začasno brezplačnega zastopanja. Nadalje se začasno oprosti vseh taks, pristojbin in stroškov, kakor pri nas po § 165 c.p.p., se pa s temi zneski v posebnih registrih obremenijo. Tudi oglasi, ki so potrebni v službenem listu in drugih novinah, se za stranko preskrbijo brezplačno. Če pa stranka v pravdi podleže, mora zaradi pravnega sredstva, ki ga hoče vložiti na višjo stopnjo, pri komisiji za siromaško pravico, ki je postavljena pri tej višji stopnji, prositi za vnovično priznavo pravice.

Podeljevanje siromaške pravice je pod nadzorstvom državnih tožilcev pri apelacijskih sodiščih, pri ekspoziturah apelacijskih sodišč in pri tribunalih.

Za podelitev te pravice se zahteva:

1. siromašno stanje,
2. verjetnost ugodnega uspeha pravde ali stvari.

Kakor pri nas, se pa ne zahteva popolno siromaštvo, „nulla tenenza“, marveč samo nezmožnost prosilca za plačilo pravnih stroškov; dovoljuje se pa pravica tudi pravnim osebam (pri nas samo fizičnim osebam in rodbinskim za drugam).

V svoji prošnji mora prosilec prikazati dejanski stan in pravni naslov za svoj zahtevek ter navesti dokazila, ki se jih namerava posluževati za pravdo ali stvar.

Komisija obvesti o tem nasprotno stranko ter jo pozove, da v danem roku pisмено izpodbija obstojnost siromašnega stanja, se izjavi o stvari ter poda svoje razloge za izpodbijanje prosilčevega zahtevka. Če nasprotna stranka pride na razpravo o prošnji, komisija lahko poskusi poravnavo. — V eni in isti pravdi se ne more dati siromaška pravica obema strankama (čl. 20).

Zoper sklepe komisije pri tribunalu, ki dovoli, odreče ali odvzame siromaško pravico, je dopusten rekurz na komisijo pri apelacijskem sodišču, ki pa preskuša stvar samo glede verjetnosti, ali bo prosilec imel uspeh v pravdi ali stvari. Rekurz ima odložno moč.

V nujnih primerih more predsednik komisije siromaško pravico začasno dovoliti, dokončno pa potem odloči komisija sama.

Posebno zanimiva sta naslednja člena.

Po čl. 3 se siromaška pravica „ne daje za pravde po cesijah terjatev ali pravic drugih oseb, razen če se nedvomno pokaže, da je bila cesija izvršena za plačilo terjatev ali prej obstoječih pravic“.

Čl. 34 pa določa tole:

„Kadar v teku pravde trditve stranke s siromaško pravico ne kažejo več, da bi bile pravno osnovane, ali se taka stranka poslužuje drugega odvetnika ali prokuratorja, kakor mu ga je dodelila komisija ali je prenehalo stanje siromaštva ali ga sploh ni bilo in stranka ni bila več vredna uživati siromaško pravico, ali če se končno iz drugih razlogov

pojavi, da je nehala vsaka umestnost ali dolžnost pravdo nadaljevati, morejo stranki s siromaško pravico nasprotna stranka, odvetniki in prokuratorji, odrejeni za zastopanje, odvetniške zbornice, njihovi upravni in disciplinski sveti kakor tudi državno tožilstvo, od predsednika komisije, ki je siromaško pravico podelila, zahtevati, da se ta prekliče ..."

Zakon ima razen tega še druge dobre misli in podrobne določbe o tem, kako naj se izterjajo takse in stroški od stranke, ki je podlegla in od siromašne stranke, ako se ji odvzame siromaška pravica ali ako je taka stranka pozneje prišla do dohodkov, da zmore takse in druge stroške, od katerih je bila začasno oproščena. Te določbe za namene te razprave ne prihajajo v poštev.

Glede podeljevanja siromaške pravice za tožbe po cesijah je pa še strožja Španija, ki daje „defensa for pobre“ le za uveljavljanje pravic, ki pristojne siromašni stranki sami. Cesionar take pravice ne dobi kakor je tudi ne dobi tisti, ki je pridobil pravice od tretjih oseb. Izvzeta je samo pridobitev po podedovanju.

Španski zakon je zadel pravo. Če bi se dovolila siromaška pravica za tožbe, kadar je prosilec pridobil svojo terjatev ali pravico po cesiji za poplačilo svoje terjatve ali pravice, se bojim, da se bodo zopet našli zvijačni ljudje, ki znajo ubrati pot okoli zakona. Sklenili bodo navidezen posel, s katerim se terjatev ali pravica popolnoma legalno prenese na drugo osebo; ta pridobi za sebe siromaško pravico in more potem z zlorabo te pravne dobrote voditi pravdo zoper zavezanca. Terjatev in druge pravice se lahko prenesejo na drugo osebo s prirejeno kupoprodajo ali z daritveno pogodbo ali kot navidezno plačilo za izvršeno delo ali storjeno službo, da se kar nič ne bo poznalo, da gre v resnici za cesijo ali za prenos zaradi pravdanja s siromaško pravico. Še celo legalni prenos terjatve na zahtevajočega upnika v izvršilnem postopanju bi se pri nas mogel zlorabiti. M. ima dvomljivo terjatev proti B.-u, pa bi jo rad iztožil brez velikih stroškov in siceršnjega rizika. Tudi bi hotel biti zaslišan kot priča in ne kot stranka. Dogovori se s C.-om, naj ga zaradi nalašč za to prirejene terjatve toži. M. se da kontumacirati ali sklene s C.-om sodno poravnavo. C. vloži izvršilni predlog proti M.-u, in zarubi njegovo terjatev proti B.-u. Sodišče prenese terjatev na C.-a. B. noče plačati, C. zaprosi in dobi siromaško pravico in vloži tožbo proti B.-u in vesela pravda se začne, na podžig in v korist M.-a.

Zato bi se določba glede prepovedi priznave siromaške pravice za pravde na podstavi cesije terjatev in pravic morala poostriti kakor v Španiji in pri nas uvesti tako, da se brezpogojno prepove priznava siromaške pravice za vse pravde po cesijah ali pravnih poslih, ki zakrivajo cesijo ali drugačen prenos terjatev ali pravico na prosilca, razen v primerih, če je prosilec pridobil terjatev ali pravico s pododovanjem.

Ako bi se to storilo, zastran poostritve ne bi bilo škode. Pri nas se redko zgodi, da bi ljudje iz siromašnejših slojev sprejemali v plačilo terjatve ali druge pravice; take primere bi skoro lahko izključili, ker tako zvani „majhni“ ljudje dobro računajo in se bolj držijo vidnih in otipljivih dobrin. Za prodano ali drugače odsvojeno blago, za izvršeno delo ali službo itd. zahtevajo denar v gotovini ali pa blago, ne pa plačilo s terjatvami ali dvomljivimi drugimi pravicami. Tudi si ne moremo predstavljati, da bi bila terjatev kaj vredna, ki jo kdo ponuja v dar in da bi bil obdarjeni tega posebno srečen. Če bi bil pa izjemoma kdo prizadet s tako poostreno določbo, bi bila izjemna škoda še vedno manjša, kakor jo pa trpijo tisti mnogi ljudje, zoper katere se naperjajo objestne ali neosnovane tožbe po cesiji in dobi tožilec siromaško pravico.

Določbe našega cpp., ki se tičejo siromaške pravice, bi se morale vsaj z delno dopolnitvijo cpp. izboljšati, da bi se s tem iztrebile in zajezele najgrše zlorabe in se bodo sodišča, odvetniki in stranke rešili kverulantov in drugih ljudi, ki to plemenito institucijo tako težko kompromitirajo in povzročajo tolikanj škode. Tistega, ki zlorabi siromaško pravico, se mora smatrati za nevrednega te dobrote pravnega reda. Kakor je zakon že predvidel kazen zbog objesti za stranke, ki z neresničnimi navedbami glede imovinskega stanja izmamijo pripoznavo siromaške pravice (170 cpp.), naj gre še en korak naprej in naj kaznuje tudi druge zlorabe, čim jih opazi, in sicer z odvzemom te pravice. Najnujnejše spremembe in dopolnitve si predstavljam takole:

Prvemu odstavku § 164 cpp. naj bi se dodale besede: „če je verjetno, da bo prosilec imel s tožbo ali obrambo uspeh, in da ne toži, oziroma se ne spušča v obrambo, iz objesti.“

Drugi odstavek § 166 cpp. naj bi glasil takole: „Prosilec mora navesti pravno stvar, činjenični stan in dokazila, ki se jih hoče posluževati in zlasti tudi to, ali

je morda terjatev pridobil od druge osebe z odstopom ali drugim prenosnim poslom. Nadalje mora priložiti potrdilo o imovinskih razmerah..." itd. kakor sedaj do konca tega paragrafa.

§ 167 cpp. naj bi se dodal:

„Sodišče more zahtevati, naj prosilec obstojnost svoje terjatve ali upravičenost svoje obrambe verjetno izkaže. Ako je treba, izvrši sodišče predlagane poizvedbe pri oblastvih in zasliši priče in izvedence. Tudi pozove nasprotno stranko, naj se v danem roku izjavi o prošnji tako glede zatrjevanega siromaštva kakor glede zahtevka siromašne stranke.

Siromaška pravica se ne sme priznati, če je prosilec pridobil terjatev ali pravico od druge osebe z odstopom ali pravnim poslom, ki zakriva cesijo ali drugačen prenos terjatve ali pravice. Izjema velja samo za terjatve in pravice, ki jih je prosilec pridobil s podedovanjem.

Zoper priznavo siromaške pravice ni pravnega sredstva. Če se pravica ne prizna, ima prosilec pravico do rekurza. Odločba rekurznega sodišča je dokončna.“

§ 169 cpp. naj bi se glasil:

„Pravdno sodišče prve stopnje mora vsak čas odvzeti siromaško pravico in sicer na predlog nasprotne stranke, državnega pravobranilca ali po službeni dolžnosti, brž ko se pokaže, da predpostavk, potrebnih za priznavo te pravice glede imovinskega stanja, ni bilo ob času priznave; kadar pa so prestale te predpostavke med pravdo zaradi tega, ker se je spremenilo strankino imovinsko stanje, izreče pravdno sodišče prve stopnje ali na predlog nasprotne stranke, državnega pravobranilca ali po službeni dolžnosti, da je siromaška pravica prestala.

Pravdno sodišče prve stopnje more po službeni dolžnosti ali na predlog nasprotne stranke odvzeti siromaško pravico, če se v teku pravde pokaže, da je siromašna stranka tožila ali se spustila v pravdo iz objesti ali nizkomiselnih nagibov ali da je vendar pridobila terjatev ali pravico od druge osebe z odstopom ali pravnim poslom, ki zakriva odstop ali drugačen prenos terjatve ali pravice.

Zoper ta sklep ima siromašna stranka rekurz. Odločba rekurznega sodišča je dokončna.“

Kdaj zastara pravica do preganjanja, če je zagrožen strogi zapor?

Dr. Anton Štuhec.

Z vprašanjem, ali zastara strogi zapor v petih ali dveh letih, se naše slovstvo po večini ali vobče ne peča, ali pa se ga dotika s tako bežnimi opazkami, da se kako zanesljivo stališče ne da zabeležiti. Ni torej čudno, če tudi praksa, posebno vrhovnih stopenj v državi, o tem vprašanju koleba in zavzema različna stališča. Odločbe, ki zahtevajo daljšo zastaralno dobo, se ozirajo na vrsto kazni, jedro nasprotnih odločb obstoji v tezi, da se zastaralna doba pri vseh kaznih na svobodi ravna zgolj po trajanju ne pa po vrsti kazni, in da je vse slične določbe kazenskopravne narave — med katere spada § 59 kz. — treba tolmačiti enako. Pregled obojestranske judikature kaže, da odločbe ali le postavljajo golo tezo, ali pa so tako nezadostno in enostransko utemeljene, da jim manjka potrebna prepričevalnost. Z rešitvijo spornega vrašanja pa so povezani ne glede na usodo prizadetih kršiteljev pravnega reda tako važni upravno-sodni interesi države, da je poskus, dognati pravilni odgovor z bolj metodično preiskavo, vsekakor na mestu.

I. Za pravilno rešitev je predvsem treba ubrati pravilno pot. Sporno vprašanje, ali se nanaša pridevek „daljši od enega leta“ le na zapor ali tudi na strogi zapor (§ 78/5 kz.), se mora prvenstveno reševati po splošnih načelih pravilne razlage zakona, to pa glede na merodajno srbsko-hrvatsko besedilo. Za razlago kazenskega zakona, to je, ugotovitve njegove vsebine niso uzakonjena — razen § 1 kz. — posebna načela. Ozirati se moramo na splošna pravila razlage, po katerih se zakonu ne sme dajati drug smisel, kakor izhaja iz pomena besed v njihovi zvezi ter iz jasne zakonodavčeve namere (§ 6 odz.). Ako čitamo predpis § 78/5 kz., ne moremo resno tajiti, da je veznik „ali“ porabljen ločilno. Če bi zakonodavec hotel, da se besede „daljši od enega leta“ nanašajo tudi na strogi zapor, je mogel to na tak način izraziti, da o tem ne bi bil mogoč nikakršen dvom. Po besedilu tega mesta samega je torej po merodajni logično gramatikalni razlagi imeti za ugotovljeno, da se besede „daljši od enega leta“ ne nanašajo na strogi zapor. To je racionalni moment razlage, glede katerega vsi drugi, sistematski,

historični itd. prihajajo samo toliko v poštev, kolikor ga podpirajo (Finger I. § 27). Zlasti se ne sme vsebina zakonov ugotavljati po miselnosti (ideologiji) kz., če in kolikor ji slovnična razlaga nasprotuje (Dolenc-Maklecov str. 38). Miselnost kazenskega zakona odloča tam, kjer gre za praznine zakona ali dvoumne izraze. V besedilu § 78/5 kz. ne gre za nobeno praznino niti ne za dvoumno izražanje. Da se zakon na tem mestu slovnično jasno izraža, se doslej tudi ni resno zanikalo. Tudi če se ne vzame slovnično logična razlaga kot prvo sredstvo pri razlagi zakona, ampak besedilo po svojem pravnem jeziku (Živanović), ne pridemo do drugega zaključka.

II. Če v kakem izrazu kazenskega zakona ni podana dvoumnost, je presoditi, ali je lahko glede tega izraza podana zaradi izražanja predpisov kazenskopravne narave na drugih mestih. V tem pogledu je treba najprej začrtati jasne meje.

1. Ni dvoma, da je pri tolmačenju vsebine posameznega predpisa kazenskega zakona treba upoštevati celotni kazenski zakon, predvsem obči, nič manj pa tudi posebni del kazenskega zakona.
2. Kar se razmerja kazenskega zakona nasproti t. zv. stranskim kazenskim zakonom tiče, velja, da so stranski kazenski zakoni sicer po večini ustrojeni po občih predpisih kazenskega zakona, da pa je izjeme, ki so navedene v stranskih kazenskih zakonih, treba upoštevati (na pr. izvršljivost kazni po uredbi o pobijanju draginje in brezvestne špekulacije ne zastara). Ker stranski kazenski zakoni ne obravnavajo splošnih načel kazenskopravne narave in se izjemne določbe ne smejo posploševati, se stranski kazenski zakoni pri rešitvi spornega vprašanja zastaranja pravice do preganjanja po občem delu kazenskega zakona ne smejo uporabljati. Ne glede na to izraževanje teh zakonov ne nudi nobene opore za razlago predpisov o zastaranju po IX. poglavju kaz. zakonika.
3. Arg. a maiori ad minus se mora iz tega zaključiti, da smejo tem manj biti upoštevani drugi zakoni, ki se pečajo s kazenskimi posli. Ti zakoni z materialnim kazenskim pravom vobče nimajo nikake zveze. To velja v prvi vrsti za zakon o izvrševanju kazni. Kako, kdaj in kje se izvršuje kazen strogega zavora ali zavora, nima za rešitev vpra-

šanja, kdaj zastarajo te vrste kazni, nobenega pomena in vpliva. Če torej § 2/1 odnosno § 3/1 zak. v tem oziru ne dela razlik, nego na splošno določa, da se kazni preko enega leta ne glede na vrsto kazni izvršujejo v kazenskih zavodih, manjše kazni pa v sodnih zaporih, potem se po vseh pravilih logike iz tega še ne sme sklepati, da bi bilo treba, če velja v 78/5 sporni pridevek le za zapor, odsluževati strogi zapor, ne glede na dobo trajanja v kazenskih zavodih. To med seboj ni v nobeni zvezi, saj se tudi kazni robije in zatočenja izpod enega leta izvršujejo v sodnih zaporih. Vprav ta napačni logični argument pa je bil glavni razlog za napačno usmeritev razumevanja predpisa § 39/2 kz. češ da ta predpis kaže pri § 78/5 kz. na dveletno zastaralno dobo.

Preostane torej le še proučiti po ostalih podobnih določbah kazenskega zakona, ali je v izraževanju predpisa § 78/5 kz. vsebovana kaka dvoumnost.

III. V občem delu kazenskega zakona je govora o strogem zaporu in zaporu na sledečih mestih:

1. Pri razdelitvi kaznivih dejanj (§ 15 kz.). Prestopki so ona kazniva dejanja, za katera predpisuje zakon strogi zapor, zapor ali denarno kazen (§ 15/3 kz.).
2. Pri določitvi pravil kaznovanja starejših maloletnikov (§ 30 kz.). Če sodišče spozna, da je treba kazen omiliti, sme izreči namesto robije ali zatočenja strogi zapor ali zapor. (§ 30, od. 1 št. 3 kz.).
3. Pri naštevanju vrst glavnih kazni (§ 35/1 kz.). Vrsta tega naštevanja kaže, da je strogi zapor strožja kazen od zapora.

Iz teh predpisov 1. do 3. je posneti, da se vrste kazni navajajo ločilno.

4. Pri določitvi dobe strogega zapora in zapora (§ 39 kz.). Srbski tekst se glasi: Strogi zatvor i zatvor ne mogu biti kraći od 7 dana ni duži od 5 godina.

Strogi zatvor i zatvor od godine dana pa na više izdržava se u naročitim kaznenim zavodima a kraći po pravilu u sudskim zatvorima.

Uradni slovenski prevod se glasi „krajši“ in „daljši“ (Ur. L. 1929 št. 74/310), besedilo izdaje Dolenc-Sajovic ima dvojino: ne smeta biti krajša in ne daljša.

Če zakon strogi zapor in zapor v § 39/1 veže konjunktivno, je to razumljivo in logično pravilno, ker

obema vrstama kazni določa enako dolgo dobo. Vendar bi šlo predač iz tega sklepati, da obravnava zakonodavec obe vrsti kazni enako. Žgolv enotnost dobe in t h e s i je nedopusten argument zato, da zakon obe vrsti kazni pri zastaranju pravice do preganjanja enako obravnava, saj lomi zakon zaporno kazen samo po dobi in določa za prelomljene dele različne zastaralne dobe.

Kar se tiče drugega odstavka § 59 kz., je na prvi pogled jasno, da gre edinole za pravilo izvrševanja kazni na prostosti. Tudi v naslednjem § 40 kz. je uzakonjeno le načelo, da se kazni na svobodi izvršujejo po vrsti in trajanju kazni, po spolu in starosti in po posebnosti obsojene osebe, pri čemer se izrečno napotuje na natančnejše predpise v istočasnem zakonu o izvrševanju kazni na prostosti. Dejstvo samo, da ne gre za neprelomljivi predpis zakona, ampak za pravilo, logično zabranjuje, da bi se besedilo 2. odst. § 59 upoštevalo pri tolmačenju spornega vprašanja. Od tega pravila je zakon sam predvidel izjemo, da more minister za pravosodje iz važnih razlogov dovoliti, da se tudi kazni na prostosti preko treh mesecev prestajajo v kazenskih zavodih (§ 5/5 zak.). § 59/2 kz. se tiče torej samo načina prestajanja kazni, ne pa materialnopravnega vprašanja in uvrstitev v obči del kazenskega zakonika ne daje predpisu še obiležja materialnopravne narave, kakor nasprotno takega značaja ne izgubi določba § 286 kp. zaradi tega, ker je uvrščena v kaz. postopek. Določbe § 59/2 in 40 kz. spadajo stvarno v zakon o izvrševanju kazni in so nesmotrno uvrščene v obči del kazenskega zakonika, kjer so mogle brez vsake škode izostati. Glede na to in ker ne obravnavajo vprašanj materialnopravne narave, načelno niso sposobne, usmerjati razlago predpisov o zastaranju pregona. Ne glede na to veže zakon tukaj pravilno strogi zapor in zapor preko enega leta konjunktivno, ker hoče za obe vrsti kazni odrediti praviloma isto usodo pri izvrševanju. Da se ne polaga važnost na dobo, ampak izraža samo temeljna misel, temu je dokaz dejstvo, da se podrobni predpisi pridržujejo drugemu zakonu. Le-ta posebni zakon se je potem oziral na dobo izrečene kazni pri vprašanju, kje se naj kazen izvrši, in to ne glede na vrsto kazni, ako se izvršuje kazen izpod enega leta (§ 5 l. c.), drugače pa z ozirom na ureditve kazenskih zavodov „prema vrsti kazni“ (§ 2 l. c.).

Konjunktivna vezava zapora in strogega zapora v § 59 kz. iz teh razlogov ne more služiti za okrepitev niti ene niti druge razlage predpisa § 78/5 kz.

5. Predpis § 41/1 kz. vsebuje pravilo, kako se kazni računajo koledarski. Strogi zapor in zapor do treh mesecev se računata tudi na polne dni, višje kazni na leta in mesece. Najsi se „do treh mesecev“ nanaša tudi na strogi zapor, tudi ta določba ne more usmerjati spornega vprašanja, ker počiva težišče tukaj na koledarski ugotovitvi kazni, ki se naj izreče. Ta cilj izključuje paralelo te trimesečne dobe z isto po § 5/5 zak.
6. Obsodba na denarno kazen pri kaznivih dejanjih iz koristoljubja je mogoča samo, če zakon predpisuje robijo ali strogi zapor (§ 45 kz.). To pomeni, da obsodba na strogi zapor ne glede na dobo istega difamira, ne pa kazen zapora.
7. Pri stranski kazni izgube častnih pravic izreče sodišče to izgubo v obsodbi na strogi zapor, če je to v zakonu predvideno, sicer sme izreči izgubo častnih pravic samo, če omili robijo v strogi zapor, ne pa če omili zatočenje v strogi zapor (§ 46/4 kz.). Če zakon pri stranskih kaznih z obsodbo na strogi zapor naveže tako dalekosežne posledice, poudarja s tem ne samo strožjo vrsto kazni, ampak tudi težko obsodbo storilca v moralnem pogledu, ki pa je ne združuje s kaznijo zapora.
8. Samo pri obsodbi na strogi zapor najmanj 6 mesecev ali na leto dni zapora izreče sodišče izgubo javne službe § 49 kz. Tukaj postavlja zakon iste posledice na docela različne dobe obeh vrst kazni kakor pa pri predpisu § 78/5 kz. Nobenega dvoma ni, da je veznik „ali“ rabljen disjunktivno, migljaj, da je samo po posameznem predpisu tolmačiti, v katerem smislu porablja zakonodavec ta veznik. Če naj vrže svojo senco na razlago spornega vprašanja predpis § 59 in 41 kz., potem tistega učinka predpisu § 49 kz. ne smemo odrekati.
9. Očuvalna odredba izгона ali prepovedi izvrševati investno obrt ali poklic sta dopustna le pri obsodbi na robijo ali strogi zapor (§ 57/1, § 58/1 kz.), ne pri zaporu.
10. Pri asperaciji zvišana kazen ne sme presegati 5 let strogega zapora ali zapora. (§ 62/2 kz.). Ta prepoved ima pred očmi najvišjo dopustno mero obeh vrst kazni. Veznik „ali“ je mišljen očitno konjunktivno.

11. Pogojne obsodbe ni, če je bil kdo prej obsojen zaradi zločinstva ali v poslednjih desetih letih na kazen strogega zapora ali zapora nad en mesec. (§ 65/1kz.). Tukaj že zapor preko enega meseca moralno diskvalificira, tembolj torej sodba na strožjo vrsto kazni ne glede na dobo. Da se zakon hoče v tem smislu izjasniti, je dokaz, da naklepno storjeno kaznivo dejanje, storjeno v prekusni dobi, zaradi katerega je kdo obsojen na strogi zapor ali težjo kazen, prekine odlog izvršitve kazni, ni pa prekinitve pri obsodbi na zapor (§ 66/1 kz.). Nasprotno se ob pogojih § 67 kz. odlog izvršitve kazni strogega zapora in zapora prekličče, ako je izrečena nova obsodba zaradi prej storjenega kaznivega dejanja. Ni tedaj resnica, da se besede „ili zatvora preko mesec dana“ nanašajo tudi na strogi zapor, „jer protivnom tumačenju u zakonu nema osnova“ (Stol sedmorice Kre 595/40 neobj.).
12. Obsojenec, ki prestaja kazen na prostosti, pa stori v tem času prestop, za katerega predpisuje zakon kazen strogega zapora ali zapora do enega leta ali denarno kazen, se kaznuje samo disciplinski (§ 69/1 kz.). Upoštevanje denarne kazni uverja, da uvažuje zakon samo vrste kazni odnosno le pri zaporu tudi dobo, ker strogega zapora zakonodavec v isto vrsto kakor denarno kazen gotovo ni hotel postaviti.
15. Pri omilitvi kazni je predpisano, da se sme namesto ro-bije izreči strogi zapor najmanj treh mesecev namesto zatočenja najmanj enega meseca, namesto strogega zapora pa zapor, da pa se strogi zapor ne sme omiliti v denarno kazen (§ 71 št. 4 kz.).

Iz tega pregleda obćih predpisov kz. se podajo sledeći zaključki:

Razen določitve enotne dobe in thesi kazenski zakon strogi zapor in zapor vidno loči z ozirom na pravnopolitične cilje obeh vrsti kazni. Nameravane posledice so združene konkretno z različno dobo obeh kazni na prostosti. Ni torej dovoljne osnove za trditev, da je vse slične določbe kaz. zakonika razlagati tako, da se zakonodavec v § 78/5 formalno disjunktivno, stvarno pa konjunktivno izražā.

(Konec prih.)

O B Z O R N I K.

Dr. Metod Dolenc, kako je gledal na načelna vprašanja v kazenskem pravu.*

Kazensko pravo se razvija roko v roki s kulturnim razvojem človeštva. Zato se v skladu z evolucijo človeškega duha izoblikujejo tudi v kazenskopravni vedi in v pozitivni kazensko-pravni zakonodaji načela in smeri, na katerih počiva vsakokratna kazenskopravna veda. Usoda poklanja narodom osebe, ki so nosilci teh smeri.

Skoro da ne vsa važnejša vprašanja in probleme v kazenskem pravu je obdeloval pokojni prof. dr. Dolenc v svojih številnih spisih. Gledal je na te probleme ne le kot pravnik, marveč tudi kot človek in kot sin svojega naroda.

Njegovo gledanje na svet, zlasti na religijo, mu ni dovoljevalo, da bi gledal na zločinca kot zavržno bitje, ki ga je treba iztrebiti. Kazni sicer ni načelno odklanjal kot sankcijo, češ v našem narodu je globoko ukoreninjena zavest, da se daj žaljenemu čutu pravičnosti zadoščenja s primernim povračilom.¹ Odklanjal pa je teorijo povračila kot tako in se pridružil stališču sociološke šole, ki zahteva, naj se poglobimo v zločinčevo psiho, naj ga razumemo, naj imamo sočutje z njim, saj je postal produkt svojega okolja. Pridružil se je stališču tako zvane „pravne kazni“, ki poudarja poleg ostalih učinkov kazni tudi moment poboljševanja.² V skladu s stališčem sociološke šole je zahteval, še preden je bil uzakonjen novi kz., naj se pri kaznovanju upošteva predvsem storilčeva osebnost, zločinec se naj kaznuje brez vsake krutosti, ki je nevredna človeškega dostojanstva.³

Glede smrtne kazni je bil mnenja, naj se ne uvede v edinstveni kz.,⁴ češ da „edini pravi *raison d'être* smrtne kazni, to je generalna prevencija, pri nas več ne obstaja . . ., smrtna kazen je etično preveč surovo sredstvo, ne dopušča, da se skesani grešnik spokori niti da se krivična obsodba popravi.“^{4a}

Kakor rdeča nit se vije v pokojnikovih spisih zahteva, da je treba tudi v kaz. pravu upoštevati splošna načela etike. Sma-

* Govor na komemoraciji dne 26. novembra 1941.

¹ Dolenc. Kaj hoče moderno kazensko pravo. Brošura. 1924—10.

² Dolenc. Nacionalnosocialistično kazensko pravo v Nemčiji in vprašanje revizije jugosl. kazenskega zakonika. Spomenica Mauroviću, str. 19; separadni odtisek.

³ Ista spomenica — 20.

⁴ Dolenc. Pekić. Rasprava o smrtnoj kazni. Sl. Pr. 1929 — 161.

^{4a} Dolenc. Anketa o smrtnoj kazni. Branič. 1927 — 124.

tral je za umestno, naj pretvarja država kot reprezentant občega reda npravstvene zakone v norme kaz. prava. In čim kompliciranejša postajajo družabne razmere, tem tesnejše se skušaj kaz. pravo približevati zakonom npravnosti.⁵ Zato je smatral, da ni v skladu s človeškim dostojanstvom, da bi posegala država s prisilnimi sredstvi v generacijski proces človeštva; načelno je odklanjal prisilno sterilizacijo take vrste, ki povzroča trajno neplodnost. Na kongresu za kaz. zavode v Berlinu l. 1935. je to svoje stališče preciziral v posebni resoluciji. Odločno se je tudi zavzemal za nedotakljivost telesnega plodu; poudarjal je, da naše agrarno ljudstvo, ki so mu otroci blagoslov božji, po svojem verskem prepričanju in iz praktičnih razlogov (pomoč pri gospodinjstvu), ne bo nikdar razumelo načelne dopustitve odprave telesnega plodu; priznaval je potrebo medicinsko indicirane perforacije plodu, odklanjal pa je ostale indikacije in to iz etičnih, verskih in populacijskih razlogov. Umestno je pripomnil, da nobeno drugo bitje na svetu razen človeka ne odpravlja telesnega plodu.⁶ Iz razlogov človečanstva je odklanjal tudi kastracijo kot očevalno odredbo zoper zločince, nevarne za spolno moralo.⁷

Ko se je pojavilo v strokovni literaturi vprašanje, ali je dopustno uničiti človeško življenje, ki je postalo nevredno in nesposobno, da živetari (Dr. Binding, Dr. Hoche: Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens. Leipzig. 1920), je skupno s kolegom prof. dr. Šerkom odločno nastopil proti tem nazorom. Po pravici je poudarjal, da človek ni niti gospodar svojega⁸ življenja, tem manj pa sme posegati v življenje svojega bližnjega, naj si bo tudi le iz usmiljenja. Država, ki bi pripuščala, da sme vsakdo razpolagati s svojim življenjem, bi uničila sama sebe; če bi pa dopuščala evtanazijo, bi neznansko trpela ljudska morala; vsak kroničen bolnik bi se smatral za odveč, zaupanje v bolnice bi izginilo, pojemal bi napredek medicinske znanosti, ki ji je namen čim najbolj podaljšati človeško življenje.⁹

Pokojni je zastopal stališče stroge pravičnosti tudi v zakonodaji. O priliki, ko je razpravljal o nameravani ponovni novelizaciji našega kz., je glede na različna mnenja, ki so se pojavila

⁵ Dolenc. Zločinec iz prepričanja. Zb. zn. r. VI. — 1.

⁶ Dolenc. Problem kazensko-pravne zaščite telesnega ploda. Pravni Vestnik. 1924, str. 72, 74.

⁷ Dolenc. Browe Peter. Zur Geschichte der Entmannung. Eine religions- u. rechtsgeschichtliche Studie. 1936. Sl. Pr. 1938 — 225.

⁸ Dolenc. Dr. Maximilian Kössler: Selbstmord u. Tötung auf Verlangen. 1925. Sl. Pr. 1926 — 302.

Dolenc. Sokrivda pri samomoru. Pravni Vestnik 1921 — 11.

⁹ Dolenc - Šerko. Ali se naj dà na prosto, da se sme uničiti življenje, ki je postalo nevredno življenja. Sl. Pr. 1921 — 18.

v tem pogledu, odločno vztrajal na tem, da se načelo prepovedi analogije in malam partem v materialnem pravu neokrnjeno obdrži.^{9a}

Z vidika „večno veljajoče etike“, kakor se sam izraža, je bil seveda tudi proti temu, da bi se v zakonodajo kjer koli uvedla vzvratna veljavnost kazenskopравnih določb za dejanja, ki so bila storjena, preden je bila razglašena norma o dotičnem kaz. dejanju. Z etičnega stališča je tudi zahteval, naj se nezvestoba (§ 369 kz.) in utaja (§ 318 kz.) preganjata po službeni dolžnosti, ne pa na oškodovančev predlog.¹⁰

S stališča stroge zakonitosti je pokojni odklanjal pojem tako zvane neprisodljivosti to je nesmiselnosti drugačnega ravnanja kot nad zakonom stoječ razlog, ki naj izključuje krivdo. Tu je mišljen primer, ko se od storilca ne more pričakovati, da bi bil opustil kaz. dejanje, ker so bile po sredi izvestne okolnosti,¹¹ ki so slične skrajni sili.

Že iz navedenega vidimo, da pokojni ni nikdar zastopal ekstremnih mnenj; razrešujoč teoretične probleme je vedno mislil tudi na praktično življenje. Tako je n. pr. zagovarjal institut zmanjšane vračunljivosti ne le iz načelnih razlogov, marveč tudi iz praktičnega razloga, češ da bi izvedenci manj odgovornega storilca, da se obranijo očitkov vesti, proglasili za popolnoma neodgovornega, če te institucije ne bi bilo.¹²

Z globokim prepričanjem in z veliko vnemo se je prof. Dolenc zavzemal za udeležbo laiškega elementa v kaz. pravosodju. Sam pravi, da porota ni le smotrno sredstvo, da se najde materialna resnica, marveč tudi zelo močna pomoč, da se vzdrži zaupanje ljudstva v kaz. pravosodje. Po njegovem prizadevanju je društvo „Pravnik“ doseglo, da se je v Sloveniji l. 1922. izvršila v tem pogledu anketa. Uspeh te ankete je bil ta, da se je 89,8% vseh slovenskih občin izjavilo za poroto.¹³

Tudi sicer je priporočal sodelovanje laikov v kaz. pravosodstvu (socialna sodna pomoč)¹⁴ in to pri izvrševanju kazni in očevalnih odredb, vse to v pravcu etizacije prava.

V dobi, ko so se vršile priprave za enotno kazensko zakonodajo, se je živo zavzel za enotni sistem izvrševanja kazni na svobodi. Značilno za energijo pokojnika je, da je l. 1924. osebno

^{9a} Spomenica kakor pod 2 — str. 14.

¹⁰ Spomenica, kakor pod 2 — 27.

¹¹ Dolenc, Dr. Sauerlandt, Zur Wandlung des Zumutbarkeitsbegriffes im Strafrecht. Sl. Pr. 1938 — 146.

¹² Spomenica kakor pod 2 — 16.

¹³ Dolenc, Teorija sud. kriv. post. — 15, 49. Letnica 1924 v označeni knjigi je pomotno navedena.

¹⁴ Dolenc, Socialna sudska pomoč kao institut kriv. procesa. Politija. 1932.

obiskal vse kaznilnice v državi razen ene in na licu mesta zbiral podatke za svoje zakonodajne predloge.^{14a} Zlasti se je boril proti temu, da se kazni in očuvalne odredbe izvršujejo v istih zavodih.¹⁵

Zelo živahno se je pokojni zanimal za kriminalistiko. Ugodna prilika za to se mu je nudila, ko je služboval v Gradcu in bil v osebnih stikih s prof. Grossom. Že njegov tretji spis se tiče kriminalistike; njegove prve znanstvene razprave od l. 1905. do svetovne vojne — so večidel kriminalistične vsebine.

Posebno pozornost pa je pokojni posvečal tiskovnemu pravu. V svojih predavanjih o tiskovnem pravu označuje tisk za svetovno silo, ki regulira javno vest, za činitelja za vodstvo države, za tvorca in kritika prava. V svojih spisih je zahteval revizijo tiskovnega zakona po smernicah ustave in kaz. zakona ob upoštevanju najmodernejših tiskovnih zakonov in osnutkov drugih držav.^{15a}

Takoj po prevratu se je nudila pokojnemu prilika, da se je udejeval tudi v zakonodaji. S svojimi spisi je ugladil pot zenačenju kazenskopravnih zakonov, praktično se pa je udejeval v zakonodajnih odborih in komisijah. Ko je bilo uzakonjeno novo materialno in formalno kazensko pravo, je z budnim očesom zasledoval, kako se bo uveljavilo v praksi. In ko je zapazil nedostatke, se je takoj v glasilih in na pristojnih mestih zavzel, da se ti nedostatki odpravijo. Pokazalo se je, da so bila okrožna sodišča preobremenjena, ker so se po novem kz. obravnavali prestopki zoper čast veči del pri okrožnih sodiščih. Ti in drugi nedostatki so se odpravili že z novelo iz l. 1931. Ta novela je delo dr. Dolenca.

Z novim kz. je bila uvedena dihotonomija namesto prejšnje trihotomije. Zato je nastala vrzel, ker še ni bilo zakona o prekrških. Tej vrzeli je odpomogel zakon z dne 31. decembra 1929 o podaljšanju veljave predpisov o kaznovanju prekrškov. Redaktor tega zakona je tudi prof. Dolenc.

Komaj so bili uveljavljeni novi kazenskopravni zakoni, že se je pokojni lotil dela, da spiše učbene pripomočke za materialno in formalno pravo. V kratkem času je izdal s svojo železno energijo tolmač h kaz. zakonom. Delo ni bilo lahko. Lažje je sestaviti komentar k zakonom, ki mu je že judikatura in literatura ugladila pot. Pok. Dolenc pa ni imel pri rokah nič takšnega. K temu so se pridružile še težkoče glede slovenske terminologije. Ko je s tem ugladil pot sodni praksi, se je takoj lotil učbenika, ki ga je izdal skupno s svojim dolgoletnim sodelavcem

^{14a} Dolenc. Problem izvrševanja kazni na prostosti v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev. Zb. zn. r. 1924/25 — 40.

¹⁵ Spomenica — 18, 26.

^{15a} Dolenc. Po prvih treh letih tiskovnega prava. Sl. Pr. 1929 — 14.

prof. Maklecovom. Ta učbenik je verna slika harmoničnega znanstvenega delovanja dveh znanstvenikov. In to vsestransko harmonijo je pok. često poudarjal.

S tem je podana le bežna slika o tem, kako je gledal pokojni na važnejše probleme kaz. prava in kako se je udejstvoval v tej panogi našega pravnega življenja. To pa je le en del njegovega delovanja. Že s tem delom si je postavil trajen spomenik v razvoju in oblikovanju našega kazenskega prava.

Dr. Avgust Munda.

Književna poročila.

Razprave, zvezek prvi. Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, pravni razred, 1941, str. 260.

Lansko pomlad je izšel prvi zvezek Razprav pravnega razreda Akademije. Vsebinsko bogata knjiga prinaša osem razprav iz več pravnih področij, namreč dve iz kazenskega materialnega prava, po eno iz gospodarske politike, civilnega postopnika, pravne filozofije, iz zgodovine gospodarske vede ter iz cerkvenopravne in državnopravne zgodovine.

Prof. Bilimovič prikazuje v svoji razpravi „Ekonomska tabela François Quesnaya“ prvi poskus, zgraditi splošno shemo stacionarnega gospodarstva, kar jih poznamo v zgodovini ekonomske vede, namreč „Tableau économique“ osnoveleži fiziokratične šole François Quesnaya. Pisca ne zadovoljuje dosedanja razlaga te tabele, temveč podaja nje smisel v sodobnem znanstvenem jeziku ter sklepa z željo za ekonomsko tabelo sodobnega gospodarstva, ki bi bila neprecenljive znanstvene vrednosti. Pokojni prof. Dolenc je prispeval „Mnogotni zločin v kazenskem pravu kraljevine Jugoslavije“. Kazenskopravna razmotrivanja uvaja s sociološkim in psihološkim uvodom o mnogoti in njenem delovanju (postanek mnogote, vloga posameznika v mnogoti: zavestni, nezavestni vodja, udeleženci). Po prikazu mnogotnega zločina po našem kazenskem zakoniku (§§ 117, 129, 154) obravnava avtor vprašanja, ki nastanejo glede gmotnih zločinov v sodnem kazenskem postopku (pregon, odškodninski zahtevki) ter omogoča s tem primerjanje z rešitvami v tujih zakonodajah, ki jih razporeja po dveh načelnih stališčih do gmotnega zločina v dve skupini: v germanskopravno in v romanskopravno. V zaključku podčrtava avtor osnovne smernice, ki jih očituje novejša zakonodaja glede gmotnih zločinov, ter izzove zamisel njih nove ureditve, namreč v občem delu kazenskega zakonika. Pokojni prof. Kušej obravnava predmet iz cerkvenopravne zgodovine „Cesar Jožef II. in papeževe prvenstvene pravice“. V njej kaže usodo poveljnih papeževih pravic, na katere je zadela Jožefova reforma: dispenze v zakonskih stvarih, odprava eksemcij samostanskih združenj, konzistorialne prelature in prelajte. Duhovno ozadje te dobe, ki ga slika avtor v uvodni analizi jožefinizma, galikanizma in febronianizma, omogoča razumevanje problemov, ki so bili postavljeni.

V razpravi „Interpretacija kazenskega zakona v jugoslovanski sodni praksi“ prof. Maklecov analizira in znanstveno ocenjuje stališče naše sodne prakse do najvažnejših problemov razlage kazenskih zakonov: pomen materialij, avtentično besedilo, odnos med za-

konom in izvršilnimi naredbami, tolmačenje zakona samega, analogija, načelo in dubio pro reo ter normativne sestavine dejanskega stanu kaznivih dejanj. Na temelju obdelanega gradiva ugotavlja avtor, da kaže v teh stvareh praksa nekoliko pretirani konzervativizem. Prof. Ogris osveljuje v svojem prispevku „Preobljudenost kmečkega podeželja in staniščni stroj industrije“ pogoje, ovire in praktične izglede načrtnega posega v nastanitev industrije na podeželju, ki se zagovarja z razlogi socialne in agrarne politike. Prof. Pitamic rešuje v svoji razpravi „Čista pravna teorija in naravno pravo“, izhajajoč iz zamisli čiste pravne teorije (Kelsen), „končni in bistveni problem prava, namreč vprašanje, zakaj pravo velja“. Po nazorih čiste pravne teorije je temelj za vsako pravno normo zgolj v normativni sferi, nikdar v dejanski činjenici (v kajstvu). Kako torej utemeljiti na pr. dejanje prvega ali revolucionarnega ustavodavca? Kelsen si pomaga s hipotetično normo, ki jo avtor — ker razkrije, da temelji na dejanskih činjenicah — odklanja. Tej rešitvi postavlja nasproti svojo tezo, da je objektivna veljava pravnega reda utemeljena vedno v normi. To normo vidi v naravnopravnih načelih, ki izvirajo iz bistva človeških zajednic. „O absolutno nični civilni sodbi“ razpravlja prof. Sajovic. K takim sodbam ne šteje tistih, ki so izpodbojne zaradi ničnosti, marveč samo tiste, ki so neučinkovite že po svoji naravi. To niso niti navidezne sodbe (na pr. take, ki jih je izreklo oblastvo, ki ni imelo sodne oblasti), niti neupoštevne sodbe, to so tiste, ki jih ni mogoče izvršiti, marveč so absolutno nične samo sodbe zoper neobstoječe ali izdeželne osebe. V sklepi razpravi „Mesto F. A. Pelzhofferja v zgodovini državoslovja“ predočuje prof. Spektorski znanstveni nazor Valvazorjevega sodobnika, sodnega prisednika na Kranjskem, Pelzhofferja. V luči takratnih državoslovnih nazorov ga označuje za statičnega politiko-legista, ideologa monarhije, pristaša zmernega absolutizma, obenem pa za neodvisno mislečega in originalnega državoslovca, ki pri sodobnikih ni zbujal zaslužene pozornosti.

Tako beležimo poleg Slovenskega pravnika in Zbornika znanstvenih razprav prvi zvezek Razprav kot nov, prepričevalen dokaz tvornosti naše pravne vede.

S. B.

Dr. Bajič Stojan: Delovnopравни zbornik. Prvi dodatek. J. Blasnika nasl. d. d. Ljubljana. 1942.

Začetek meseca februarja je izšel prvi dodatek k četrti knjigi zbirke zakonov v izdaji Društva „Pravnik“, k Delovnopravnemu zborniku. Dodatek prinaša na 44 listih, zvečine natisnjenih na obeh straneh in vložljivih na ustreznih mestih v knjigo, vse dopolnitve delovnega prava, ki so bile izdane do 1. januarja 1941, tako da prikazuje knjiga celotno snov te pravne panoge do omenjenega datuma.

Dopolnitve so predvsem zakonske narave. Poleg krajših oblastvenih odredb, pojasnil in navodil naj omenim dopolnitve in spremembe viničarskega reda, pojasnila o začetku in prestanku zaposlitve, o uporabi poslovnih knjžic, odredbo o minimalnih mezdah, uredbo o poklicnih šoferjih, o ureditvi službenega razmerja ob vpoklicu službojemnikov v vojaško službo, o preskrbovalnih ustanovah in o preprečevanju nedovoljene gospodarske obveščevalne službe. Vsi ti pravni viri so opremljeni z znano prirediteljevo skrbnostjo s primernimi krajšimi opazkami.

Drugi del dopolnitev tvori lepo število sodnih odločb k vsej vsebini Delovnopravnega zbornika. Tu je zbrano vse, kar je bilo objavljeno v tem medčasu. Prav zanimive so vmes in kažejo verno sliko izgraditve delovnega prava po sodni praksi. Mnogovrstnost odločb je pomnožil že Bajič sam, ker je spretno izvedel iz objavljenih rekov

splošna pravila, ki se podajajo smiselno iz njih, čeprav se pri tem niti na razloge odločb ni mogel vselej opirati, ker jih n. pr. Ivanovičeva Sodska praksa ne prinaša vselej. S tem načinom, da podaja namreč že razlago odločb, se je postavil sicer v nasprotje z običajnim, da naj kažejo navedene odločbe le kazuistiko, splošna pravila pa takrat, kadar se na ista pozivajo tudi v razlogih. Toda, če se dela to oprezno, kakor v tej knjigi, je stvari sami v korist.

V poldrugem letu uporabe je Delovnopравни zbornik prestal preskušnjo, priboril si je v naši pravni praksi vsestransko priznanje. Prednosti knjige same dičijo tudi dodatek. Bilo je tedaj prav, da je izšel, saj ni narastla tvarina v nobeni drugi pravni panogi tako zelo kakor ravno v tej. In tako imamo po Bajičevi zaslugi zbrano zopet celotno snov.

Dr. Rudolf Sajovic.

Dr. Bauer Hans: Veštačenje pismenih isprava. Materijal za pravljenje pismenih isprava i kemijsko ispitivanje domačeg mastila. Beograd. 1940. str. 235.

Gradivo, ki ga obravnava pisec v tej knjigi, spada v področje kriminalne tehnike. Ta veda se je imenovala v romanskih državah „znanstvena policija“, v Nemčiji pa „Kriminalistika“.

Izvedenstvo o pristnosti ali nepristnosti listin je lahko grafično (grafoskopsko) ali tehnično v ožjem pomenu besede. Grafično ali grafoskopsko ekspertizo je razlikovati od grafologije, kakor se grafična ekspertiza navadno imenuje v sodni praksi. Grafična ekspertiza je metoda primerjave rokopisov (comparatio literarum), grafologija pa je okultna veda, s katero se skuša odkriti piščevo značaj in njegova usoda. Tehnična ekspertiza v ožjem pomenu besede pa se vrši z uporabo fotografskih, mikroskopskih in kemičnih metod s pomočjo prirodoslovnih ved. Uporablja se, če se hoče preiskati gradivo, iz katerega je listina napravljena. Izvedenčeva naloga je ugotoviti, ali se vjema kakovost gradiva listine s krajem in časom, kje in kdaj je bila listina napravljena. Izvedensko poslovanje grafika in tehnika se da težko ločiti. V sodni praksi podà „grafolog“ svoje mnenje običajno tako z grafičnega kakor s tehničnega vidika.

Pisec gori navedene knjige se omejuje v svojem delu le na prikaz metod preskusa črnila in papirja, in sicer s preskusom listin, ki so pisane na domačem papirju in s črnilom. Na kratko se peča s preskusom papirja in črnila že H. Gross v svojem sistematičnem delu o kriminalistiki, 1922, str. 977—987. Pisec gori navedene knjige pa opisuje poleg zgodovine papirja, črnila in peresa, tudi načine, kako se papir in črnilo proizvajata in se zlasti obširno peča s kemičnimi sestavinami črnila ter s preskusom črnila s pomočjo različnih reagensij. S tem hoče seznaniti tudi pravnika s to panogo kriminalne kemije in mu nuditi možnost, da lahko nadzira izvedenca kemične stroke.

Dr. M.

Bogoslovska smotra. Zagreb 1941. God. XXIX. br. 6.

Bulletin International de Droit Agricole. Roma 1941. II. No. 4.

Čas. Ljubljana 1941. XXXV. Št. 9—10.

Dr. Francé Adolf: Sistematična zbirka predpisov o likvidaciji kmetjskih dolgov s komentarjem (vsebuje tudi zbirko mnenj posvetovalnega odbora pri PAB-i in odločb višjih sodišč). Ljubljana. 1942. Strojepisni odtis rokopisa, str. 174.

Dr. Tomšič Ivan: Vojno in nevtralnostno pravo. Ljubljana. 1941. Nova Založba. Str. 215.

Dr. Werk Hugo: Pregled gradjanskog postupka Kraljevine Italije. Posebni odtis iz Mjesečnika 1941. št. 9 in 10—12. Zagreb.

Razne vesti.

Dr. Foerster Vladimir. Dne 3. februarja t. l. se je poslovil od nas delavec v „Pravniku“ iz starejših let, višji sodni svetnik v pok. dr. Vladimir Foerster, star skoro 74 let. S svojim očetom, znanim skladateljem je prišel kot deček v Ljubljano, končal tu gimnazijo, vseučiliščne študije pa na Dunaju, na kar je vstopil na Silvestrov dan 1891, kot konceptni praktikant v vladno službo. Čez pol leta je prešel v odvetniško, po opravljenem odvetniškem izpitu pa v začetku l. 1899. v sodno kot adjunkt v Ljubljani. L. 1909. je postal sodni predstojnik v Metliki, l. 1916. je bil premeščen v Novo mesto, kjer je živel do upokojitve l. 1934. V Ljubljani se je, preden je odšel v Belo Krajino, obilo udeleževal slovenskega kulturnega življenja. Toplo se je spominjalo njegovega delovanja Slovensko planinsko društvo. V živem spominu je starejšim njegovo poročanje o dogodkih iz glashbenega sveta, poskusil se je tudi v literarni kritiki. Društvo „Pravnik“ pa je imelo v njem v tistih časih vnetega delavca, bil je v letih 1898 do 1905 delaven odbornik, med temi zadnja štiri društveni tajnik. Bilo je to v času, ko se je društvo borilo z mnogimi težkočami, pa ni bilo lahko, biti član odbora. Njegovega tedanjega predanega dela se spominjamo zato z vso hvaležnostjo. Pozornost društvu je ohranil tudi, ko je živel zunaj središča, zanimal se je živo za vse še sedaj, ko je užival zasluženi pokoj v Ljubljani. Bodi mu ohranjen časten spomin!

Dr. R. S.

Osebnosti. Preselil se je v Ljubljano odvetnik dr. Zorc Vinko. — Umrli so: dvorni svetnik v pok. Dukič Fran, finančni svetnik v pok. dr. Novotny Karel, sodnik okrožnega sodišča dr. Planinšek Odon, odvetnik dr. Cepuder Josip.

Paberkji k zgodovini odvetništva pri nas. Do ustanovitve francoske Ilirije je bilo odvetništvo pri nas v glavnem urejeno po občem sodnem redu iz l. 1781. Poglavje XXXVIII. (§§ 410 do 429) je bilo v celoti posvečeno ureditvi odvetništva; veljalo je načelo svobode; imenovanje in posebna pripustitev k praksi nista bili potrebni. Pravna ureditev odvetniškega stanu v Franciji je imela vpliv tudi na ureditev odvetništva v slovenskih pokrajinah, ki so prišle v sestav francoske Ilirije. Ustavni in upravni položaj Ilirije je bil v glavnem urejen po cesarskem osnovnem dekretu z dne 15. aprila 1811, ki predstavlja obenem nekako ustavo Ilirije (Décret imperial portant organisation de l'Illyrie — objavljen v Recueil de Lois, Décrets et Réglements á l'usage des provinces illyriennes de l'Empire, Tome Cinquième, 1812).

Čl. 12. ces. osnov. dekreta je predvideval, da imenuje mirovne sodnike, člane tribunalov, notarje in advokate generalni governor na predlog justičnega komisarja (gl. tudi Dolenc, Pravna zgodovina na str. 521). Mimogrede bodi še omenjeno, da je bil po čl. 253 nav. dekreta justični komisar pooblaščen, da začasno uredi tarifo za pravdne stroške. Vseučiliška knjižnica v Ljubljani hrani skromen arhiv iz pravnega področja (gl. „Čas“ XXXV, št. 7—8, l. 1941, kjer je podala dr. M. Pivec-Stelè seznam tega arhiva). Listine 12, 13, 19 in 26 te dragocene zbirke se nanašajo na imenovanje zastopnikov (od-

vetnikov) v Ilirskih provincah. Ta dekret, ki se tiče imenovanja za ljubljansko sodišče, se glasi v izvlečku takole:

„Nous gouverneur général des Provinces Illyriennes. En vertu de l'article 12 du Décret organique du 15 Avril 1811 sur la proposition du Com-misaire General de Justice.

avons nommé et nommons

„Avoués près le tribunal de Ire Instance de Laybach“

1. Grégoire Mathien Drennig, Praticier,
2. Antoine Laurin, Employé du Parquet du Procureur Imperial“.

„Mi generalni guverner Ilirskih provinc smo v smislu člena 12 osnovnega dekreta z dne 15. aprila 1811 na predlog justičnega komisarja imenovali in imenujemo pri tribunalu prve stopnje v Ljubljani za odvetnika

1. Gregorja Mateja Drenika, praktikanta,
2. Antona Lavrina, uradnika pri državnem cesarskem tožilstvu“.

Po odhodu Francozov ob koncu l. 1815. je dobil justični dvorni kcmisar Leopold Plenčič nalog, da uredi sodstvo v Ilirskih deželah. Na Plenčičev predlog je cesar l. 1814. odločil, da sme vsaka stranka priti pred sodišče z zastopnikom (avoué), ki si ga je sama izbrala in ki jo sme pred vsemi oblastvi in v vseh zadevah zastopati. Če je stranka želela, je sodišče pregledalo tudi račun zastopnikovega zasluzka, da ne bi bil pretiran (gl. dr. Mal, Zgodovina slovenskega naroda, II.: Doba političnega jerobstva (1815—1848), str. 240).

Dvorni dekret z dne 15. aprila 1822 št. 1865 just. zb. z. je dovolil za Kranjsko 18, za Koroško 16, za Celje in Maribor po dva odvetnika. V tem dv. dekretu je bilo izrečno poudarjeno: „Die aufzunehmenden Advokaten sollen mit den durch die Gerichtsordnung vorgeschriebenen Eigenschaften versehen sein“.

S temi dekreti je bil vpeljan dejansko za odvetnike numerus clausus. Ta sistem je trajal pri nas dejansko preko provizoričnega advokatskega reda z dne 16. avgusta 1849 št. 364 drž. zak. do zakona o odvetnikih z dne 6. julija 1868 št. 96 drž. zak.

Dr. Urbanc Anton.

